

Adam Wojtczak OMI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza – Poznań

adamwojt@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0001-6431-2116

Article submitted: 28.02.2025; accepted: 23.05.2025.

Maryja – ikona Kościoła synodalnego w rozumieniu papieża Franciszka

Mary – the icon of the Synodal Church according to Pope Francis

Abstrakt: Dla papieża Franciszka droga synodalna jest tą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia, dlatego zainicjował ją w 2021 roku. Zakończyła się ona w 2024 obradami Zgromadzenia Synodu Biskupów. Przyjęty przez nie dokument końcowy pt. *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja* zbiera owoce drogi wyznaczonej przez wspólne słuchanie Ludu Bożego i rozeznanie pasterzy. Nawołuje do „nawrócenia synodalnego”, które uczyni Kościół bardziej relacyjnym, uczestniczącym i misyjnym. Przywołuje zarazem Maryję i dostrzega w Niej ikonę Kościoła synodalnego. Wręcz encyklopedycznie dodaje, że jest Ona „figurą Kościoła, który słucha, modli się, rozmyśla, prowadzi dialog, towarzyszy, rozeznaje, decyduje i działa” (nr 29). Jest to prawda niezwykle wymowna. Ciekawe i pożyteczne jest jej zgłębienie nauczaniem Franciszka – inicjatora i promotora drogi synodalnej. Niniejszy artykuł podąża śladami jego wypowiedzi, aby przybliżyć rozumienie wiodących aspektów wzorczości Maryi dla Kościoła synodalnego. Całość jest podzielona na dwie części. Pierwsza koncentruje się na Maryi jako Gwieździe Przewodnej w pielgrzymce wiary Kościoła. Z kolei druga ukazuje Ją jako model misji ewangelizacyjnej Kościoła. W zakończeniu artykułu dochodzą do głosu ogólne wnioski i wypunktowana oryginalność papieskiej interpretacji.

Słowa kluczowe: Synod Biskupów, papież Franciszek, Maryja – ikona Kościoła synodalnego, Kościół synodalny, wspólnotowe rozeznanie, komunია braterska, kategoria „wyjścia”

Abstract: For Pope Francis, the synodal path is the one that God expects from the Church of the third millennium. That is why he initiated it in 2021, and it ended in 2024 with the proceedings of the Assembly of the Synod of Bishops. The final document adopted by the bishops entitled *For a Synodal Church: Communion, Participation, Mission* gathers the fruits of a journey marked by listening to the People of God and by the discernment of Pastors. They call for a “synodal conversion” that will make the Church more relational, participatory and missionary. At the same time, they evoke Mary and see in her the icon of the Synodal Church. In fact, almost encyclopedically the bishops add that “she is the form of the Church who listens, prays, meditates, dialogues, accompanies, discerns, decides and acts” (No. 29). This is a profoundly significant truth. Exploring it through the teachings of Pope Francis—the initiator and promoter of the synodal journey—is both intriguing and valuable. This article follows the Pope’s statements to present his understanding of the leading aspects of Mary’s exemplary role for the synodal Church. The article is divided into two parts. The first focuses on Mary as the guiding Star in the Church’s pilgrimage of faith. In turn, the second shows it as a model of the Church’s evangelizing mission. The conclusion offers general reflections and highlights the originality of the Pope’s interpretation.

Keywords: Synod of Bishops, Pope Francis, Mary – icon of the Synodal Church, Synodal Church, community discernment, fraternal communion, the category of “going forth”

Wstęp

Papież Franciszek wychodzi z założenia, że „droga synodalności jest tą, której Bóg oczekuje od Kościoła trzeciego tysiąclecia”¹. Dlatego zainicjował ją w 2021 roku. Rozpoczęła się w Kościołach lokalnych, przeszła następnie przez etapy narodowe i kontynentalne, żeby dojść do obrad Zgromadzenia Synodu Biskupów w dwóch sesjach – w 2023 i 2024 roku. Pozwoliła ona całemu Kościołowi, oświeconemu przez Ducha Świętego, odczytać swoje doświadczenia i określić kroki, „jakie należy poczynić, aby żyć w komunii, realizować uczestnictwo i rozwijać misję powierzona mu przez Jezusa Chrystusa”². *Dokument końcowy*, który został przyjęty przez XVI

¹ Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła (Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów, 17 X 2015), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 11, s. 5.

² Franciszek, *Nota towarzysząca Ojca Świętego* (24 XI 2024), [w:] XVI Zwyczajne Zgromadzenie

Zgromadzenie Synodu Biskupów, zbiera owoce drogi wyznaczonej przez wspólne słuchanie Ludu Bożego i rozeznanie pasterzy. Papież zatwierdził go, „jednocząc się z «my» Zgromadzenia”³. Chociaż „nie ma on charakteru ściśle normatywnego”⁴, to jednak stanowi „autorytatywne ukierunkowanie dla życia i misji Kościoła”⁵.

Dokument nawołuje do „nawrócenia synodalnego”⁶, które zaowocuje odnową duchową i reformą strukturalną, żeby uczynić Kościół bardziej relacyjnym, uczestniczącym i misyjnym⁷. Teologiczną podstawę synodalności dostrzega w pojmowaniu Kościoła jako *communio*, która ma swe źródło i fundament w komunii życia Trójcy Świętej⁸. Określa ona sposób życia i misji Kościoła: „W Kościele synodalnym cała wspólnota, w wolnej i bogatej różnorodności swoich członków, jest wezwana do wspólnej modlitwy, słuchania, analizowania, dialogu, rozeznawania i udzielania rad w podejmowaniu decyzji na rzecz misji”⁹. Precyzyjniej mówiąc, synodalność wyznacza „szczególny *modus vivendi et operandi* Kościoła, Ludu Bożego, który ukazuje i jednocześnie realizuje w sposób konkretny swoje istnienie jako komunii wtedy, gdy wszyscy jego członkowie pokonują wspólną drogę, gromadzą się jako wspólnota, a także aktywnie uczestniczą w misji ewangelizacyjnej”¹⁰.

Oczywiście, zarówno papież, jak i autorzy *Dokumentu końcowego* zdają sobie sprawę, że koncepcja synodalności jest łatwa do wyrażenia słowami, lecz nie taka prosta do realizowania w praktyce. Aby ją ułatwić, przywołują Maryję, której szczególnie charyzmatem jest zamienianie abstrakcji w konkret. Dostrzegają w Niej „w pełnym świetle cechy Kościoła synodalnego, misyjnego i miłosiernego”¹¹. Konkretyzują następnie, że jest Ona „rzeczywiście figurą Kościoła, który słucha, modli się, rozmyśla, prowadzi dialog, towarzyszy, rozeznaje, decyduje i działa. Od Niej uczymy się sztuki słuchania, zwracania uwagi na wolę Boga, posłuszeństwa Jego słowu, umiejętności dostrzegania potrzeby ubogich, odwagi wyruszenia w drogę, miłości, która pomaga, pieśni chwały i uwielbienia w Duchu Świętym”¹².

Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja* (Dokument końcowy, 26 X 2024), Poznań 2024, s. 7 [dalej: KKS].

³ Tamże.

⁴ Tamże, s. 8.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 9.

⁷ Por. tamże, s. 28. „Synodalność jest przede wszystkim duchowym usposobieniem, które przenika codzienne życie ochrzczonych i każdy aspekt misji Kościoła. Duchowość synodalna wypływa z działania Ducha Świętego i wymaga [...] nawrócenia serca” (tamże, s. 43).

⁸ Por. tamże, s. 15.

⁹ Tamże, s. 87.

¹⁰ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodalność w życiu i misji Kościoła*, tłum. A. Sejbuk, Kraków 2021, 6, [dalej: SŻMK].

¹¹ KKS, s. 29.

¹² Tamże.

Widzenie w Maryi ikony Kościoła synodalnego jest wymowne. Z tego względu ciekawe i pożyteczne jest przybliżenie teologicznej treści tej prawdy, która w dokumencie synodalnym została wyrażona w sposób skondensowany. W tym celu należy sięgnąć do wypowiedzi Franciszka, inicjatora i promotora drogi synodalnej, w których powraca, wprost albo pośrednio, do motywu Maryi, *Hodegetrii*, która uczy „jak być Ludem uczniów-misjonarzy, idących razem – być Kościołem synodalnym”¹³. Czyni to w przekonaniu, że współczesne czasy są Jej czasami. W Jej szkole wiary i życia przyswajamy sobie dobrze alfabet życia i posługiwania synodalnego. Dlatego na kolejnych stronicach podążę śladami jego wypowiedzi, aby pogłębić rozumienie wiodących aspektów wzorczości Maryi dla Kościoła synodalnego i jednocześnie wskazać na oryginalność Franciszkowej ich interpretacji.

1. Gwiazda Przewodnia w wędrówce wiary Kościoła

„Synodalność ukazuje «pielgrzymi» charakter Kościoła, [...] który odpowiada kondycji i powołaniu człowieka jako *homo viator*”¹⁴. Być prawdziwie synodalnym – wnosi Franciszek – to „wędrować razem” w harmonii po ścieżkach historii na spotkanie z Jezusem Chrystusem¹⁵. Ikoną Kościoła w drodze jest Maryja. Jej wyjątkowe pielgrzymowanie wiary wciąż pozostaje „punktem odniesienia dla niego”¹⁶. Na drodze wiary dała się Ona prowadzić Duchowi Świętemu. Pozwolił On Jej wchodzić w zbawczy dialog z Bogiem, słuchać Jego słowa i odpowiadać na nie wiarą. Maryja wskazuje na wzajemność pomiędzy słowem Bożym i wiarą. Kościół nie żyje samym sobą, lecz Ewangelią, z niej czerpie wskazania, żeby kroczyć właściwą drogą. Wierzyć oznacza iść szlakiem wytyczonym przez słowo Boże. Przyjęcie go przejawia się zarówno w życiu Maryi, jak i Kościoła w trzech ze sobą organicznie powiązanych praktykach: słuchaniu, rozeznawaniu i ufnej akceptacji¹⁷.

¹³ Tamże, s. 155.

¹⁴ SŻMK 49.

¹⁵ Franciszek, „*Synodalność*”, s. 6. Ruch jest niezbędny – tłumaczy obrazowo papież – bo równowaga Kościoła przypomina równowagę roweru: utrzymuje się on i dobrze jedzie, kiedy jest w ruchu; jeżeli zaś jest w bezruchu, stoi w miejscu, to się przewraca (tenże, *Tak jak rower* (Homilia w Domu Świętej Marty, 24 IV 2018), „*L'Osservatore Romano*” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 5, s. 59).

¹⁶ Por. tenże, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*. *O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24 XI 2013), Kraków 2014, 287 [dalej: EG].

¹⁷ Por. KKS, s. 80. „W trakcie procesu synodalnego staraliśmy się wsłuchiwać w ten Głos [Jezusa] i przyjmować to, co nam mówił. W modlitwie i braterskim dialogu rozpoznaliśmy, że rozeznanie eklezjalne, troska o procesy decyzyjne [...] to praktyki, przez które odpowiadamy na słowo wskazujące nam drogi misji” (tamże, s. 79).

1.1. Wsluchiwanie się w głos Boga

W pierwszej kolejności Maryja jest wzorem nabożnego wsluchiwania się w słowo Boże – takiego, które urzeczywistnia się w wierze. Jest ona podstawą przyjęcia słowa – „Wiara rodzi się z tego, co się słyszy” (Rz 10,17). Wyrasta ze słowa Bożego, nim się karmi i umacnia. Scena zwiastowania jest niedościgłym przykładem autokomunikacji Boga i doświadczenia wiary Kościoła. Maryja jawi się w niej jako niewiasta słuchająca. Ewangelia Łukasza ukazuje Ją jako Tę, która ćwiczyła się w sztuce słuchania. Można więc odwołać się do obrazu starotestamentalnego pobożnego, tak jak go opisują psalmy (np. Ps 119). Cechowało go umiłowanie słowa Bożego i wsluchiwanie się w nie. Maryja czuła, że przynależy do ludu, który słucha. Wezwanie „Słuchaj, Izraelu!” (Pwt 6,4) było Jej życiowym *credo*. „Czytając *Magnificat* – przekonuje Franciszek – zdajemy sobie sprawę, jak dobrze Maryja знаła słowo Boże. Każdy werset kantyku ma swój odpowiednik w Starym Testamencie. Młoda Matka Jezusa dobrze znała modlitwy swego ludu”¹⁸. Już w rodzinie wzrastała w stałym i żywym kontakcie ze słowem Boga. Jej postawa była typowa dla ówczesnych „ubogich Jahwe”, którzy zachowali całkowicie ufność Bogu¹⁹.

Duchowość synodalna „wymaga słuchania słowa Bożego”²⁰. Jest ono „punktem wyjścia i kryterium wszelkiego rozeznawania eklezjalnego”²¹. Bóg komunikuje się z nami na przeróżne sposoby, ale „przede wszystkim w liturgii, gdyż to sam Chrystus mówi, «gdy w Kościele czyta się Pismo Święte»”²². Kult Kościoła nie polega zatem głównie na wyrażaniu naszych myśli i uczuć, lecz na przyjęciu postawy słuchania Bożego słowa, żeby je poznać i sobie przyswoić. Maryja uczy, jak otwierać drzwi naszych serc, aby przyjąć do siebie słowo Boże „jak ziemia, która nie panuje nad ziarnem, ale je przyjmuje, karmi i pozwala wzrastać”²³. Jesteśmy zobowiązani do słuchania Boga i przyjęcia Jego woli. Według logiki Ewangelii nic od tego nie jest bardziej skuteczne i owocne. Bóg ustawicznie „poszukuje serc, takich jak serce Maryi, skłonnych, aby uwierzyć nawet w okolicznościach zupełnie wyjątkowych”²⁴. Należy spoglądać na Nią w celu odnowienia wiary Kościoła w słowo Boże. „Matko

¹⁸ Franciszek, *Rewolucyjna modlitwa Maryi* (Orędzie na 32. Światowy Dzień Młodzieży 2017 roku), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 3-4, s. 7.

¹⁹ Por. J. Moricová, *Panna Mária ako vzor teologálnych čnosti podl'a učenia pápeža Františka*, [w:] *Teologálne čnosti z interdisciplinárneho pohľadu. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie*, red. M. Lichner, Trnava 2018, s. 287.

²⁰ KKS, s. 43.

²¹ Tamże, nr 83.

²² Tamże.

²³ Franciszek, *Kościół uczy braterstwa z innymi* (Homilia w wojskowej bazie lotniczej Ńu Guazú w Asunción, 12 VII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 9, s. 40.

²⁴ Tenże, *Kiedy otwieramy się na łaskę, niemożliwe zaczyna stawać się rzeczywistością* (Homilia w parku w Monzy, 25 III 2017), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 3-4, s. 11.

– prosi papież – otwórz nas na słuchanie słowa, abyśmy rozpoznali głos Boga i Jego wezwanie”²⁵.

Franciszkowi chodzi o czynne słuchanie: odważne i zaangażowane otwarcie naszego serca Bogu przychodzącemu w słowie. Kościół synodalny – wyjaśnia – to Kościół, który słucha ze świadomością, że słuchanie to coś więcej niż słyszenie²⁶. Postawa Maryi zachęca do codziennego wsłuchiwania się w słowo Boga, abyśmy mogli dostrzegać w wydarzeniach każdego dnia zamysł Jego zbawczej miłości. Prawdziwe słuchanie, to słuchanie, które jest przyswajaniem słowa, ale nie zawłaszczaniem go. Można mówić o Jej obecności w słowie, trwałym w nim przebywaniu, które nadało Jej „osobowość słowa”²⁷. Była tak nim przepełniona, że René Laurentin nazwał Ją „jego echem”²⁸. Podobnie Kościół żyje słowem Boga, a ono rozbrzmiewa w nim, aby go od środka przemieniać, nadawać kształt jego życiu i misji.

W procesie synodalnym komunikacja wyraża się „poprzez wspólnotowe słuchanie słowa Bożego, żeby poznać, «co mówi Duch do Kościołów» (Ap 2,29)”²⁹. Wierni muszą wysłuchać najpierw słowa Bożego, zanim wysłuchają siebie nawzajem. Chodzi tu o wzajemne słuchanie, dokonujące się na wszystkich poziomach życia Kościoła, przez które każdy może się czegoś nauczyć. Dlatego w przededniu Synodu Franciszek apelował do ojców synodalnych: „Prośmy Ducha Świętego przede wszystkim o dar *słuchania*: słuchania Boga, aż po usłyszenie z Nim krzyku ludu; słuchania ludu, aż po odkrycie w nim tego, do czego wzywa nas Bóg”³⁰. Dialog synodalny nie jest zwykłą rozmową, lecz dialogiem braterskim i zwykle modlitewnym, który „harmonijnie przeplata myśli i uczucia oraz tworzy wspólny żywy świat”³¹. Wymaga on „odwagi zarówno w mówieniu, jak i w słuchaniu”³², które wiodą do nawrócenia, „szukania woli Bożej w ewangelicznej atmosferze”³³.

Pomocą jest ponownie przykład Maryi, w której życiu istotną rolę odegrało spotkanie ze starszymi krewnymi, Zachariaszem i Elżbietą. Ich mądrość – zauważa papież – wzbogaciła Jej młody umysł, ponieważ byli oni ekspertami w sprawach wiary i świadkami nadziei, która pochodzi od Boga. „Maryja potrafiła słuchać tych starszych wiekiem, pełnych zdziwienia rodziców, doceniła ich mądrość, która była dla

²⁵ Tenże, Encyklika *Lumen fidei*. O wierze (29 VI 2013), Kraków 2013, 60 [dalej: LF]. Por. A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki. Przewodnie motywy mariologii papieża Franciszka*, Poznań 2019, s. 112.

²⁶ Por. Franciszek, „*Synodalność*”, s. 5.

²⁷ A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki*, s. 103.

²⁸ R. Laurentin, *Matka Pana. Krótki traktat teologii maryjnej. Wydanie integralne*, Warszawa 1989, s. 42.

²⁹ SŻMK 110.

³⁰ Franciszek, „*Synodalność*”, s. 6. „Każdy, przemawiając zgodnie z własnym sumieniem, otwiera się na słuchanie tego, czym inni zgodnie z własnym sumieniem chcą się podzielić, aby wspólnie poszukiwać, «co mówi Duch do Kościołów» (Ap 2,7)” (KKS, s. 82).

³¹ KKS, s. 45.

³² SŻMK, s. 111.

³³ KKS, s. 45.

Niej cenna w Jej drodze kobiety, oblubienicy i matki”³⁴. Również prorocтво, które usłyszała pod swoim adresem, że jest „błogosławiona”, „gdyż uwierzyła” (Łk 1,45), otwarło Ją na przyszłość. Nieco później Maryja spotkała parę starców, Symeona i Annę, w których odkryła korzenie swego ludu i wiary, a poprzez to odnalazła samą siebie i dojrzała swą misję³⁵.

Synodalność, która jest nade wszystko duchowym usposobieniem, wymaga również ciszy zewnętrznej i wewnętrznej w słuchaniu słowa Bożego i siebie nawzajem³⁶. Najpierw wynika to z faktu, że Bóg i drugi człowiek przemawiają niekiedy w ciszy, a ponadto spełnia ona rolę dyspozycji, dzięki której otwieramy się na przyjęcie słowa sercem. Milczenie Maryi – dodaje papież Franciszek – to piękna cecha. Ona trwała w milczeniu pełnym zdumienia i uwielbienia z powodu cudów, jakich dokonywał Bóg. W milczeniu i adoracji stawiała Go w centrum³⁷. W Jej szkole uczymy się odkrywać sens skupienia i milczenia, gdyż jedynie w ciszy serca słowo Boga może w nas zagościć. Komunikuje On się z nami „przede wszystkim w liturgii, gdyż to sam Chrystus mówi, «gdy w Kościele czyta się Pismo Święte»”³⁸.

W ostateczności Kościół synodalny – za wzorem Maryi – poszukuje woli Bożej w ewangelicznej atmosferze. Jej wiara posiada ewangeliczny profil, gdyż opierała się nie na znakach, ale na słowie objawiającego się Boga. Należy przyjąć Jego orędzie, które oświeśla drogę Kościoła³⁹. Obecne czasy winny być czasami słuchania na nowo słowa Bożego. „Jesteśmy wezwani – apeluje Franciszek – do słuchania słowa Boga, który do nas mówi, i do przyjęcia Jego woli; według logiki Ewangelii nic nie jest bardziej skuteczne i owocne od wysłuchania i przyjęcia słowa Pana”⁴⁰.

1.2. Rozeznawanie woli Bożej

Dokument synodalny wskazuje, że kontynuacją wsłuchiwania się w słowo Boga jest jego eklezjalne rozeznawanie⁴¹. Nie jest ono techniką organizacyjną, lecz praktyką duchową przeżywaną w wierze, która wymaga wewnętrznej wolności, pokory, modlitwy, wzajemnego zaufania, otwartości na rzeczy nowe i zawierzenia woli Bo-

³⁴ Franciszek, *Ewangelia spotkania młodych i starszych* (Homilia dla ludzi w podeszłym wieku, 28 IX 2014), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 10, s. 41.

³⁵ Por. tenże, *Trzeba odwagi, aby iść od prąd* (Homilia na święto Ofiarowania Pańskiego, 2 II 2018), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 2, s. 45; A. Wojtczak, *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu. Projekt papieża Franciszka*, Poznań 2022, s. 147-148.

³⁶ Por. KKS, s. 43.

³⁷ Por. Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2024/documents/20240101-angelus.html> [dostęp: 2.01.2024].

³⁸ KKS, s. 83.

³⁹ Por. SŻMK, s. 108.

⁴⁰ Franciszek, *Zbawienia nie można kupić* (Anioł Pański, 8 XII 2014), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 1, s. 58.

⁴¹ Por. KKS, s. 45.

żej⁴². Przykład Maryi umożliwia Kościołowi lepiej zrozumieć ich wartość. Słuchanie słowa Bożego wiodło Ją do jego zgłębiania. Rozważała pilnie słowa i czyny Chrystusa, a także zachowywała je w sercu. Swą postawą świadczy, że nie wystarczy słuchać słowa Boga, ale należy się nad nim zatrzymać; nie tylko je posiadać, ale też odkrywać jego głębszy sens. Oznacza to – przypomina Franciszek – że jest Ona obrazem Kościoła, który słowo Boże zatrzymuje w pamięci i rozważa, aby je rozeznaczyć⁴³.

Maryja była osobą, która przechowywała i ożywiała w sobie pamięć o Bogu⁴⁴. Ta postawa pozwoliła na przyjęcie przez Nią bezprecedensowego działania Boga w Jej życiu i w historii Jej narodu. W pieśni *Magnificat* ujawnia Ona swe całościowe spojrzenie na dzieje zbawienia: łączy przeszłość, chwilę obecną i przyszłość. Jest to – ocenia papież – dobra, pozytywna pamięć, która wysławia Boga za Jego zbawcze działanie⁴⁵. Równocześnie od momentu zwiastowania Maryja zyskała nowe światło: skoncentrowała się na Synu Bożym, który z Niej wziął ciało i w którym zaczęły się wypełniać Boże obietnice. Ewangelista Łukasz podaje, że zachowywała w sercu „wszystkie te sprawy” (2,19) i „wszystkie wspomnienia” (2,51), czyli słowa i czyny Jezusa, których była świadkiem i uczestniczką. Tym samym „mówi o pamięci Maryi, o tym, że zachowywała w sercu wszystko, co słyszała i widziała, aby słowo przynosiło owoc w Jej życiu”⁴⁶. Jawi się Ona Kościołowi jako naczynie zawsze pełne pamięci o Chrystusie, żywa pamięć o znakach dokonanych przez Niego⁴⁷. Tak jak podczas nawiedzenia Elżbiety, rozbudziła Ona w niej pamięć o Bogu, tak obecnie czyni to wobec Kościoła. Kiedy Maryja głosi – wyjaśnia papież – „wielkie rzeczy uczynił mi Wszechmocny” (Łk 1,49), to ma na myśli, że „te wielkie rzeczy” się nie zakończyły, ale nadal się urzeczywistniają w teraźniejszości.

Bóg zawsze działa jako pierwszy i jest wierny w miłości⁴⁸. Należymy do Ludu Bożego, który prowadzi Jego ręką. Dlatego też „nasza osobista historia wpisuje się w długą drogę, wspólnotową pielgrzymkę tych, którzy nas poprzedzili w ciągu wieków”⁴⁹. Ponadto, „umiejętność pamiętania o przeszłości nie oznacza trwania w tęsknocie bądź przywiązania do określonego okresu historii, ale umiejętność rozpoznania swoich korzeni, aby [...] powracać do tego, co istotne, i zaangażować się z twórczą wiernością w budowanie nowych czasów”⁵⁰.

⁴² Por. tamże, s. 82.

⁴³ Por. np. Franciszek, *Przed żłóbką odkrywamy, że jesteśmy miłowani* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 1, s. 18-19.

⁴⁴ Por. tenże, *Pamięć o Bogu* (Homilia do katechetów, 29 IX 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 11, s. 43; A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki*, s. 126.

⁴⁵ Por. Franciszek, *Trzeba przezwyciężyć lęk* (Przemówienie podczas spotkania z władzami Rzeczypospolitej Polski na Wawelu, 27 VII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 7-8, s. 5.

⁴⁶ LF, nr 58.

⁴⁷ Por. Franciszek, *Synteza historii Bożego miłosierdzia* (Rozważanie podczas czuwania z okazji Jubileuszu Maryjnego, 8 X 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 10, s. 5.

⁴⁸ Por. tenże, *Pamięć o Bogu*, s. 43.

⁴⁹ Tenże, *Rewolucyjna modlitwa Maryi*, s. 5.

⁵⁰ Tamże, s. 8.

Udział w tajemnicy Chrystusa nie oznaczał dla Maryi biernego jej przyjęcia i zachowania w sercu, ale skłaniał do osobistego wysiłku. Starła się uchwycić związek pomiędzy słowami i wydarzeniami, aby jak najlepiej pojąć ich sens. O Jej medytacyjnej postawie zaświadcza św. Łukasz. Już na początku Ewangelii była Ona gotowa do wewnętrznego dialogu. W momencie zwiastowania podjęła wysiłek, aby to, co Ją przerastało, zrozumieć na tyle, na ile było Ją stać. Dlatego na pozdrowienie anielskie, które Ją zmieszało, odpowiedziała rozważaniem, co miałoby ono znaczyć (por. 1,29). Rozważała – komentuje Franciszek – „to znaczy rozpatrywała je z Bogiem w swoim sercu. Niczego nie zatrzymywała dla siebie, niczego nie zamknęła w samotności ani nie topiła w goryczy, wszystko zanosila Bogu, [...] czyniąc ze wszystkiego dialog z Bogiem”⁵¹. Także nawiedzenie Jezusa przez pasterzy kończy się konkluzją, że Maryja zgłębiała wydarzenia i słowa, zestawiała je i porównywała ze sobą, by uchwycić związek między nimi, stworzyć jedność z fragmentów, „które razem mogłyby tworzyć mozaikę” (por. 2,19)⁵². Słów, które usłyszała od dwunastoletniego Jezusa w świątyni jerozolimskiej: „Czy nie wiedzieliście, że powinienem być w tym, co należy do mojego Ojca?” (2,49), również nie rozumiała. Jednak z pokorą przyjęła misterium i pozwoliła mu powoli otworzyć się dla Niej. Później publiczne życie Jezusa wymagało od Niej wysiłku zrozumienia słów i wydarzeń. W cudach, które uczynił, i nauce, którą głosił, rozpoznawała sposób i treść Jego zbawczej aktywności. W rezultacie jawi się Ona jako „Dziewica kontemplacji”, „która umie rozpoznawać ślady Ducha Bożego w wielkich wydarzeniach, a także w tych, które wydają się niedostrzegalne. Kontempluje tajemnicę Boga w świecie, w dziejach i w życiu codziennym każdego i wszystkich”⁵³.

Kościół uczy się od Niej stosowania ewangelicznej mądrości⁵⁴, która wymaga, by uczestnictwo w tajemnicach Boga pociągało za sobą zgłębianie ich orędzia i tego, czego On od niego oczekuje. Rozeznanie pozwala uporządkować zagmatwane myśli i uczucia, żeby działać odpowiedzialnie. Prawdziwe rozeznawanie jest możliwe tylko w wierze Kościoła, dla którego wzorem jest także Maryja, „niewiasta wiary, prawdziwie wierząca”⁵⁵. Podążała Ona jako pierwsza drogą wiary. Była najobficiej obdarowana jej światłem i jednocześnie wystawiona na najtrudniejszą próbę przyjęcia tajemnicy. W półmroku wiary potrafiła rozpoznać zarysy zbawczego zamysłu Boga i mu się podporządkować. Jej kontemplacyjne wchodzenie w głąb tajemnicy Chrystusa, któremu towarzyszyły zdumienie, podziw, pokora i adoracja, przekonuje,

⁵¹ Franciszek, *Przed złóbką*, s. 18-19.

⁵² Tenże, *Rewolucyjna modlitwa Maryi*, s. 6. Por. tenże, *Zranienie kobiety to znieważenie Boga* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2022), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 43 (2022) nr 1, s. 30).

⁵³ EG, nr 288.

⁵⁴ Por. KKS, s. 81.

⁵⁵ Franciszek, *Wiara Maryi rozwiązuje „węzeł” grzechu* (Katecheza podczas spotkania modlitewnego na placu św. Piotra, 12 X 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2014) nr 11, s. 4.

że wiara jest darem, który pozwala „dotknąć” Boga i rozeznąć Jego wolę na tyle, aby Mu zawierzyć. Uprzywilejowaną przestrzenią rozeznania w wierze jest modlitwa. Słuchanie i rozważanie słowa Bożego połączone z modlitwą było dla Maryi „wewnętrzna rozmowa”, podczas której słuchała Boga, który przemawiał, a modląc się zgłębiała Jego tajemnice, by odpowiedzieć Mu ufnym otwarciem serca. W ten sposób – konkluduje papież – uczy Ona Kościół tego, co nazywamy *lectio divina*, które „polega na czytaniu słowa Bożego w chwilach modlitwy, aby ono nas oświeciło i odnowiło”⁵⁶. Papież dodaje, że bez dłuższych chwil adoracji, modlitewnego spotkania ze słowem Boga, nasze zadania łatwo pozbawione zostają sensu, my natomiast czujemy się osłabieni z powodu zmęczenia i trudności, a zapal gaśnie⁵⁷. Dlatego tak ważny w dziele nowej ewangelizacji jest powrót Kościoła do ducha kontemplatywnego.

W rozeznawaniu woli Bożej Maryja starała się zharmonizować wiarę z rozumem (*fides quaerens intellectum*). Podczas zwiastowania postawiła Bożemu posłańcowi pytanie: „Jak się to stanie, skoro nie znam męża?” (Łk 1,34). Nie oznaczało ono braku ani słabości wiary, lecz pragnienie wiary świadomej, poszukującej zrozumienia. Nie zapytała Ona, czy obietnica się spełni, ale tylko: jak się spełni? Trud poszukiwania dróg Bożych zrodził to pytanie – weszła w dialog z aniołem, żeby sprowokować jego wyjaśniającą odpowiedź, odkryć „niespodziankę” Boga⁵⁸. Dialogiczna postawa Maryi jest inspiracją dla braterskiego dialogu w Kościele synodalnym⁵⁹, paradygmatem rozeznawania wspólnotowego, które jest wzajemnym słuchaniem, „przez które każdy może się czegoś nauczyć”⁶⁰: „odkryć wezwanie, które Bóg pozwala usłyszeć w konkretnej sytuacji historycznej”⁶¹; otworzyć się „na nowe perspektywy i nowe punkty widzenia, aby oświecić dyskusję na dany temat”⁶².

Zarówno rozeznawanie przez wiarę i rozum dokonują się pod przemożnym wpływem Ducha Świętego. Jego darem była mądrość Maryi, która otwierała się na Jego inspirację, aby móc wejść w logikę działania Bożego. Dzięki Duchowi Świętemu niepojęte Jego słowa i wydarzenia nabierały dla Niej znaczenia. Pojmowała nie tylko lepiej tajemnice Jezusa, lecz także wolę Bożą wobec Niej, aby ją wiernie i w całości wypełnić. Świadczy to o tym, że Kościół nie może dojść do zrozumienia woli Bożej bez pomocy Ducha Świętego. Tylko pod Jego przewodnictwem może dochodzić stopniowo do poznania „całej prawdy” (J 16,13)⁶³.

⁵⁶ EG, nr 152. Por. A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki*, s. 192.

⁵⁷ Por. EG, nr 262.

⁵⁸ Franciszek, *Droga pokoju i braterstwa* (Spotkanie z wiernymi, 25 III 2019), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 4-5, s. 35.

⁵⁹ Por. KKS, s. 29.

⁶⁰ Franciszek, „Synodalność”, s. 5.

⁶¹ SŻMK, s. 113.

⁶² Tamże, s. 111.

⁶³ Por. KKS, s. 81; Franciszek, *Otwarte oczy i uszy* (Przemówienie do członków Międzynarodowej Komisji Teologicznej, 5 XII 2014), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 1, s. 31.

1.3. Akceptacja woli Bożej

Istotne jest głębsze poznanie woli Bożej, gdyż „na podstawie rozeznania dojrze-wa właściwa decyzja”⁶⁴. Wiara potrzebuje zrozumienia, ale powinna też znać jego granice i nie zatrzymywać się na nich, lecz powierzać się prawdzie słów objawiającego się Boga. Należy się Mu – uczy soborowa konstytucja o Objawieniu Bożym – posłuszeństwo wiary, poprzez które człowiek w sposób wolny i całkowity powierza się Bogu, ofiarując Mu pełne poddanie umysłu i woli, a także ochoczo przyjmuje udzielone przez Niego objawienie⁶⁵. Tak właśnie uczyniła Maryja. Pogodziła się z faktem, że nie wszystko da się zrozumieć, że w zamysłach Boga jest więcej tajemnicy niż oczywistości. Nie zawładnęła Jego słowem, ale mu zawierzyła. Przyjęła tajemnicę, dała Jej miejsce w swym życiu.

Kościół zachęca do stąpania śladami Maryi, która jest przykładem uległego zawierzenia woli Bożej. Maryja przekonuje, że jedyną pewnością jest jej ufne przyjęcie, bo to pozwala wychodzić poza ludzkie rozumowania, otwierać nowe horyzonty i marzyć o tym, co niewyobrażalne⁶⁶.

Pytanie „jakże się to stanie?” (Łk 1,34) zamieniło się w ustach Maryi w *fiat* (Łk 1,38). Zaakceptowała w wierze wolę Boga. Nie odkładała decyzji na później. Wyrażeniem „oto ja” – tłumaczy Franciszek – wyraziła swą dyspozycyjność wobec Niego; otworzyła się na Jego niespodzianki. Słowami „niech mi się stanie według twego słowa” dała do zrozumienia, że nie stawia Mu granic, lecz oddaje się Jego woli całkowicie i bezwarunkowo⁶⁷. Odważnie zgodziła się odmienić własne życie, zwyczaje, plany i wybory⁶⁸. Zawierzyła miłości – a wezwana przez Niego, przyjęła całą sobą zamyśl Boga⁶⁹. Wskazuje Ona przez to Kościołowi drogę przejścia od życia horyzontalnego, skoncentrowanego na sobie i własnych potrzebach, do życia wer-tykalnego, skierowanego ku Bogu. Wybór Maryi oznacza, że On liczy się bardziej niż nasze „my”. Największym zaszczytem Kościoła nie jest sława i ludzkie uznanie, ale przynależność do Boga, mierzenie swej wiary wedle ewangelicznej propozycji, którą Maryja przyjęła w pełni. Chodzi o wiarę hojną, przyjmującą wolę Boga, jaka

⁶⁴ KKS, s. 85.

⁶⁵ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum* (18 XI 1965), 5.

⁶⁶ Por. Franciszek, *Ruch i zdumienie* (Anioł Pański, 2 II 2020), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020) nr 2-3, s. 33; A. Wojtczak, *Maryja w służbie*, s. 215.

⁶⁷ Por. Franciszek, *Droga pokoju*, s. 35.

⁶⁸ Por. tenże, *Wielkie „tak”* (Anioł Pański, 8 XII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 1, s. 52.

⁶⁹ „Zawsze głębokie wrażenie wywołuje siła «tak» Maryi [...]. To było coś innego niż bierna lub zrezygnowana akceptacja. [...] To było «tak» osoby, która chce się zaangażować i zaryzykować, która chce postawić wszystko na jedną kartę, bez innych gwarancji, niż pewność, że niesie obietnicę. [...] «Tak» i chęć służenia były silniejsze niż wątpliwości i trudności” (tenże, *Potrzeba odwagi, żeby powtórzyć „tak” Maryi* (tenże, Przemówienie podczas czuwania z młodzieżą w Metro Park, 26 I 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 2, s. 26-27).

by ona nie była i jakkolwiek by się nie wyrażała; wiarę pokonującą niezrozumienia i kryzysy⁷⁰.

Zawierzenie Maryi cechują dwa aspekty. Najpierw jest ono ikoną wolności. „Tak” wobec woli Bożej nie naruszyło w niczym Jej wolności, gdyż wypłynęło z miłości, która nie niszczy, ale ją wypełnia. Kontemplując postawę Maryi musimy zadać sobie pytanie, czy i my także pragniemy być w wolności otwarcia i ulegli woli Pana. Czy zostawiamy miejsce na działanie Ducha, który sprawia, że nasze decyzje są świadome i dojrzałe⁷¹. Dzięki Dziewicy odkrywamy, że Kościół, który oddaje się w ręce Boga, nie traci swojej wolności, ale przeciwnie – zyskuje ją. Jej zgoda była ponadto aktem posłuszeństwa w wierze. Uczymy się od Niej akceptowania woli Bożej w przekonaniu, że jakkolwiek by ona była, jest zawsze dla Kościoła dobrem. Należy mieć odwagę przyjąć słowo Boga „do siebie jak ziemia, która nie panuje nad ziarnem, ale je przyjmuje, karmi i pozwala wzrastać”⁷².

Takie rozumienie *fiat* poświadcza samookreślenie Maryi terminem „Służebnica Pańska”. Oddaje on Jej postawę wobec Boga. Wiedziała, że jedynie wtedy, gdy nie wypełnia własnego dzieła, ale oddaje się do całkowitej dyspozycji Jego działania, ma udział w dziejach zbawienia. Wyznała w *Magnificat* wielkość Boga, prymat Jego łaski i zarazem swoją małość przed Nim. Pokora – ocenia papież – jest „pięknem Jej serca”⁷³. Maryja stała się żywną ziemią dla słowa Bożego, aby przyniosło ono w Jej życiu owoc. Jej postawa ostrzega, żebyśmy nie sprowadzali Kościoła do wyniku ludzkiego działania i planowania; nie stawiali się w centrum, lecz uznali centralne miejsce Boga w życiu i posłudze Kościoła. Może być on płodny, jeżeli podda się Jej wzorczości, a zatem pod warunkiem, że stanie się uprawną glebą dla słowa Bożego⁷⁴. Należy uznać się za małych przed Bogiem, nie zamykać się we własnych zabezpieczeniach materialnych i intelektualnych, ale przyjąć w pokorze Jego wolę. „Kto jest pełny siebie, nie daje miejsca Bogu, [...] a kto zachowuje pokorę, pozwala Panu uczynić wielkie rzeczy”⁷⁵. Wówczas to, co wydaje się niemożliwe, zaczyna stawać się rzeczywistością.

Służenie Bogu oznacza wprowadzanie Jego słowa w czyn. Posłuszna zgoda Maryi kształtowała Jej życie w odniesieniu do inicjatywy Boga. Jego słowo przekładała na język praktyki, żyła nim na co dzień i wszystkim, czego ono wymagało. Świadczy Ona w ten sposób, że przyjęcie woli Bożej nie jest tylko lekturą poznawczą, ale

⁷⁰ Por. tenże, *Wszystko może ten, kto ufa Bogu* (Anioł Pański, 8 XII 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 12, s. 26-27.

⁷¹ Por. KKS, s. 90.

⁷² Franciszek, *Kościół uczy braterstwa*, s. 40.

⁷³ Tenże, *Pokora przyciąga spojrzenie Boga* (Anioł Pański, 8 XII 2021), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 43 (2022) nr 1, s. 34.

⁷⁴ Por. LF, nr 58.

⁷⁵ Franciszek, *Pokora ujmuje Boga* (Anioł Pański, 15 VIII 2021), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 42 (2021) nr 8-9, s. 37.

inspiracją dla życia Kościoła. Trzeba pozwolić słowu Boga działać we wspólnocie wierzących, przemieniać i odnawiać ją, żeby była taką, jakiej Bóg pragnie⁷⁶. Czerpie ona ze słowa także moc do spełniania powierzonego jej przez Boga posłannictwa. Wszelka działalność apostołska i duszpasterska nie będzie nigdy owocna, jeżeli nie nauczymy się od Maryi godzić się na to, aby kształtowała nas wola Boża.

Przyjęcie i życie słowem Boga przechodzi próby wytrwałości. Wiernością naważać można jedynie konsekwencję rozciągającą się na całe życie. Maryja nigdy nie odwołała danego Bogu „tak”. Więcej. Jej zgoda doskonała już na początku, stawała się coraz pełniejsza aż po godzinę krzyża⁷⁷. Również wiara Kościoła jest „wiernością ostateczną”⁷⁸. W tym świetle należy zadać sobie pytanie – sugeruje Franciszek – „czy pozwalamy, by nas oświeciła wiara Maryi [...]”? Czy w trudnych chwilach, w momentach próby i mroku patrzymy na Nią jako na wzór zaufania Bogu, który pragnie zawsze i jedynie naszego dobra?⁷⁹ Przykład Maryi jest ważną lekcją, że nie jesteśmy uczniami Chrystusa jedynie „na pewien czas”⁸⁰, tylko w pewnych chwilach lub okolicznościach, lecz w każdej chwili, każdego dnia. Maryja wychowuje nas, abyśmy byli zdolni do dokonywania ostatecznych wyborów w czasie, kiedy panuje w świecie filozofia tymczasowości i trudno zaangażować się w życie definitywnie. Ona w pierwszej kolejności zasłużyła na Chrystusową pochwałę: „Błogosławieni ci, którzy słuchają słowa Bożego i zachowują je” (Łk 11,28). Jej postępowanie ilustruje sens „«żyźnej ziemi», która oznacza tych, którzy wysłuchawszy słowa sercem szlachetnym i dobrym, zatrzymują je i wydają owoc dzięki wytrwałości” (Łk 8,15)⁸¹. Innymi słowy, Maryja, Święta pośród świętych, najbardziej błogosławiona, ukazuje ostatecznie Kościołowi drogę świętości, która jest jego „najpiękniejszym obliczem”⁸².

2. Model misji ewangelizacyjnej Kościoła

„Synodalność – czytamy w dokumencie końcowym Synodu – nie jest wartością samą w sobie, lecz ma na celu misję, którą Chrystus powierzył Kościołowi w Duchu Świętym”⁸³. Ściślej mówiąc, „synodalność przeżywa się w Kościele w służbie misji.

⁷⁶ Por. A. Wojtczak, *Czule oblicze Kościoła*, s. 269.

⁷⁷ Por. Franciszek, *Sekret żydowskiej dziewczyny* (Audiencja generalna, 23 XI 2013), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 12, s. 37.

⁷⁸ Tenże, *Ile razy mówimy „dziękuję” w rodzinie* (Homilia na placu św. Piotra, 13 X 2013), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 12, s. 8.

⁷⁹ Tenże, *Sekret*, s. 37.

⁸⁰ Tenże, *Nie można być chrześcijaninem na pewien czas* (Audiencja generalna, 15 V 2013), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 7, s. 47.

⁸¹ LF, nr 58.

⁸² Tenże, *Adhortacja apostołska Gaudete et exsultate. O powołaniu do świętości w świecie współczesnym* (19 III 2018), Kraków 2018, nr 9.

⁸³ KKS, s. 32.

Ecclesia peregrinans natura sua missionaria est. Kościół istnieje po to, by ewangelizować i cały Lud Boży jest podmiotem głoszenia Ewangelii. [...] Każdy ochrzczony jest wezwany, aby być protagonistą misji, gdyż wszyscy jesteśmy uczniami-misjonarzami”⁸⁴. Maryja pierwsza doświadczyła dzieła ewangelizacji. Zawierzyła Słowu Wcielonemu i przyłączyła się do Jego misji z matczynym oddaniem. Kościół w ewangelizacyjnej posłudze czerpie z Niej inspirację. Jego działanie – stwierdza za Pawłem VI dokument synodalny – „jest jakby przedłużeniem opieki i troskliwości Maryi”⁸⁵.

2.1. Dynamika przyjmowania i wychodzenia

Kościół, który narodził się w dniu Pięćdziesiątnicy, budził zdumienie, ponieważ z mocą Bożą głosił Ewangelię, posługując się językiem miłości. Pierwsi chrześcijanie byli pełni radości i odwagi w dziele ewangelizacji, stawiali czoło licznym trudnościom. Nie mówmy zatem – przestrzega Franciszek – że dziś jest trudniej. Użalanie się nigdy nie prowadzi do celu. Kościół jest powołany, żeby zaskakiwać. Jest to cecha żywego Kościoła. Jeśli nie potrafi zadziwiać, to jest chory, więc powinien przejść w szpitalu reanimację – i to jak najprędzej⁸⁶. Współcześnie grozi Kościołowi zbyt nie zajęcie się sobą, które daje pozorne poczucie bezpieczeństwa, bądź wewnętrzna ospałość i utrata nadziei, którym towarzyszy zmęczenie i rozczarowanie⁸⁷. Nadeszła pora – diagnozuje papież – aby przejść od Kościoła „porządkującego wiarę” do Kościoła „dającego wiarę”. Duch Święty obdarza go mocą do niesienia nowości Ewangelii w sposób odważny i głośny, w każdym czasie i miejscu – także pod prąd⁸⁸. Zwłaszcza świadectwo miłości dotyka serca i je odmienia – głoszenie Ewangelii staje się wiarygodne⁸⁹.

Służba stanowi kryterium prawdziwej miłości. Jesteśmy powołani, żeby na wzór Maryi, „Pani uczynności”⁹⁰, być „dla innych”⁹¹. „Za każdym razem, gdy spoglądamy

⁸⁴ SŻMK 53. Franciszek – nawiązując do własnej adhortacji *Evangeli gaudium* – dodaje, że „każdy ochrzczony, niezależnie od swej funkcji w Kościele i stopnia wykształcenia w wierze, jest aktywnym podmiotem ewangelizacji i czymś niestosownym byłoby myślenie o schemacie ewangelizacji prowadzonej przez wykwalifikowanych pracowników, podczas gdy reszta wiernego ludu byłaby tylko odbiorcą ich działań” (9). *Sensus fidei* nie pozwala na sztywne oddzielanie *Ecclesia docens* od *Ecclesia discens*, bowiem także owczarnia «ma nosa», co pozwala jej rozeznawać nowe drogi, jakie Pan otwiera przed Kościołem (10)” („Synodalność”, s. 5).

⁸⁵ KKS, s. 29 – cyt. za: Paweł VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus. O rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego* (2 II 1974), 28, [w:] *Matka Odkupiciela Matką Kościoła*, Warszawa 1990, s. 262.

⁸⁶ Por. Franciszek, *Kościół, który zaskakuje i wprowadza zamieszanie* (Anioł Pański, 8 VI 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 7, s. 53.

⁸⁷ Por. K. Pawlina, *Eklezjologia papieża Franciszka*, „Studia Bobolanum” 2014, nr 1, s. 13.

⁸⁸ Por. EG, nr 259.

⁸⁹ Por. KKS, s. 14.

⁹⁰ EG, nr 288.

⁹¹ Franciszek, *Wielkie bogactwo społeczne* (Homilia w parku Los Samanes w Guayaquil, 6 VII 2015),

na Maryję, znów zaczynamy wierzyć w rewolucyjną moc czułości i miłości”⁹². Na kartach Ewangelii spotykamy Ją zaangażowaną w posługę miłości, która wpływała z wiary w słowo Boże i otwarcia na Ducha Świętego. Spotkanie z Bogiem nie oddaliło Maryi od ludzi, lecz przeciwnie, ożywiło i wyzwoliło w Niej postawę służebną. Stając się z miłości służebnicą Pańską, stała się zarazem służebnicą ludzi. Należy przyswoić sobie – radzi Franciszek – „Jej wrażliwość, Jej wyobraźnię w służeniu potrzebującym, piękno poświęcenia swego życia dla innych, bez wyróżniania i dyskryminowania”⁹³.

Kościół synodalny powinna cechować otwartość na świat, która może przejawiać się na dwa sposoby. Pierwszym z nich jest „Kościół otwartych drzwi”⁹⁴. Jest on „powołany – czytamy w *Evangelii gaudium* – by zawsze był otwartym domem Ojca”⁹⁵. Wszyscy mogą w jakiś sposób uczestniczyć w życiu Kościoła. Obrazowo mówiąc, chodzi o Kościół, „który obejmuje świat, ale go nie więzi; pozostawia mu wolność, ale obejmuje go jak kolumnada na placu [św. Piotra]: dwa ramiona, które się otwierają, aby przyjąć, a nie zamykają się, aby zatrzymać”⁹⁶. Przytaczany dokument Synodu podkreśla, że jedynie Kościół, „matka wszystkich”, „dom wszystkich”, „przywołuje możliwość przyjęcia, gościnności i włączenia”⁹⁷. Do analogicznego wniosku dochodzi Franciszek: „Marzy mi się Kościół, który byłby matką”⁹⁸, stąd „Kościół jest domem z otwartymi drzwiami, ponieważ jest matką”⁹⁹. Wzorem macierzyńskiego oblicza Kościoła jest macierzyństwo Maryi. Maryja i Kościół są matkami, a zatem „to, co mówi się o Matce Bożej – zauważa papież – można powiedzieć także o Kościele”¹⁰⁰. Więcej, macierzyństwo Kościoła realizuje się jako kontynuacja macierzyństwa Maryi, jako jego przedłużenie w historii. Ta niezwykła więź między Maryją i Kościołem sprawia, że „patrzac na Maryję, odkrywamy najpiękniejsze i najbardziej czule oblicze Kościoła, a patrzac na Kościół, rozpoznajemy szlachet-

„L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 7-8, s. 6. Por. też A. Awi Mello, *Mit Maria leben. Ein Gespräch mit Papst Franziskus*, Leipzig 2016, s. 92-93.

⁹² EG, nr 288.

⁹³ Franciszek, *Doświadczajcie konkretnej i troskliwej czułości Matki wszystkich* (Homilia w Częstochowie z okazji 1050. rocznicy Chrztu Polski, 28 VII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 7-8, s. 14.

⁹⁴ EG, nr 46.

⁹⁵ Tamże, nr 47.

⁹⁶ Franciszek, *Kościół, który zaskakuje*, s. 53.

⁹⁷ KKS, s. 115. Por. EG, nr 288; M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna. Dialektyka i mistyka*, tłum. D. Chodyniecki, Kraków 2018, s. 399.

⁹⁸ A. Spadaro, *Serce wielkie i otwarte na Boga. Rozmowa z papieżem Franciszkiem. Z objaśnieniami i komentarzami jezuitów*, tłum. Z. Kasprzyk, Kraków 2013, s. 45.

⁹⁹ Franciszek, *Encyklika Fratelli tutti. O braterstwie i przyjaźni społecznej* (3 X 2020), Kraków 2020, nr 276.

¹⁰⁰ Tenże, *Kiedy Kościół nas zrodził* (Audienca generalna, 11 IX 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 11, s. 50.

ne rysy Maryi”¹⁰¹. Oznacza to, że aby kształtować „w sobie czułość, nacechowaną szacunkiem i delikatną miłością, mamy wzór, ku któremu możemy w sposób pewny kierować nasze spojrzenie. Jest nim Matka Jezusa i nasza Matka”¹⁰². Inspiracją jest Jej matczyzna postawa na godach w Kanie, gdy zauważając kłopotliwą sytuację, brak wina, potraktowała ją jako własną. Jej czuła troska o ludzi sprawiła, że interweniowała u Jezusa, aby zaradził skutecznie problemowi¹⁰³. Podobnie było w Wieczerniku, kiedy współ z apostołami i uczniami Jezusa oczekiwała na Pięćdziesiątnicę. „Matka była z dziećmi”¹⁰⁴. Zebrały się wokół Niej, ponieważ potrzebowały Jej modlitewnej obecności, która przygotowała ich serca i umysły na przyjscie Parakleta¹⁰⁵. Obecnie – dodaje papież – sanktuaria maryjne są Jej domem. Pielgrzymi czują się w nich „jak u siebie”¹⁰⁶. Matka gromadzi ich wokół siebie, by mogli doświadczyć Jej bliskości. Powierzają Jej swe radości i smutki, nadzieje i potrzeby. W Jej domu, czują się bezpiecznie¹⁰⁷. Jej czułe spojrzenie sprawia, że pielgrzymujący są stają się otwarci na przyjmowanie Maryi i na Jej towarzyszenie¹⁰⁸. Uczą się przyjmowania Jej pomocy bez lęku charakterystycznego dla osób wykluczonych¹⁰⁹.

Znacznie więcej uwagi i miejsca poświęca Franciszek Kościołowi „wychodzącemu poza siebie”¹¹⁰. Charakterystyczna dla jego eklezjologii jest kategoria „wyjścia ku” drugim. W rozmowie z Antonio Spadaro wyznaje: „Nie możemy być Kościołem, który tylko otwiera drzwi i przyjmuje wchodzących. Musimy dążyć do tego, aby być Kościołem [...] wychodzącym poza siebie, podążającym w stronę ludzi, którzy do niego nie przychodzą, którzy od niego odeszli lub którym jest obojętny. Na to potrzeba odwagi, a nawet zuchwalstwa”¹¹¹. Daje nam je radość płynąca ze świadomości, że Bóg jest z nami. Rozbudza ona „serce, porusza nasze nogi, «skłania do wyjścia na zewnątrz», prowadzi nas do dzielenia się otrzymaną radością i dzielenia się nią jako służbą”¹¹². Szczególnie ubodzy zajmują wyjątkowe miejsce w sercu Boga, stanowią

¹⁰¹ Tenże, *Jak mama* (Audiencja generalna, 3 IX 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 10, s. 45.

¹⁰² Tenże, *Uśmiech Boga pośród sprzeczności świata* (Orędzie na XXII Światowy Dzień Chorego 2014 roku, 6 XII 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 1, s. 11.

¹⁰³ Szerzej omawia ten maryjny wątek A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki*, s. 156-158.

¹⁰⁴ Franciszek, *Kościół, który zaskakuje*, s. 53.

¹⁰⁵ Por. tamże, s. 158-160.

¹⁰⁶ Franciszek, *Ona jest Matką każdej zranionej rodziny* (Wizyta w sanktuarium Matki Bożej Różańcowej w Madhu, 14 I 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 2, s. 13.

¹⁰⁷ Por. tamże.

¹⁰⁸ Por. Franciszek, *Przybyliśmy, aby spotkać spojrzenie Maryi* (Homilia przed sanktuarium Matki Bożej z Bonarii, 22 IX 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 11, s. 24.

¹⁰⁹ Por. tenże, *Drogą Kościoła jest miłosierdzie i integracja* (Homilia dla nowych kardynałów, 15 II 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 2, s. 36.

¹¹⁰ A. Spadaro, *Serce wielkie*, s. 45.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Franciszek, *Rewolucja czułości* (Homilia w sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia w El Cobre, 22 IX 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 10, s. 24.

centrum Ewangelii, są jej „uprzywilejowanymi adresatami”¹¹³. Należy wyjść ku nim, by dotrzeć na ludzkie peryferie: teologiczne, czyli do ludzi, którzy nie znają jeszcze Chrystusa, oraz egzystencjalne, które znamionuje bieda materialna, prześladowanie, cierpienie i samotność¹¹⁴.

Wymowną ikoną „wyjścia” ku drugim pozostaje dla Franciszka zawsze Maryja. Wskazuje, że Jej spotkanie w Nazarecie z Bogiem ożywiło i wyzwoliło w Niej postawę służebną. Nie myślała o sobie, że została z wielką tajemnicą, którą kryło Jej łono, lecz poczuła się „przynaglona miłością Boga, który w Niej się wcielił”¹¹⁵. Wyruszyła pospiesznie ze swojego domu do domu Elżbiety, aby „towarzyszyć swej krewnej, która zaszła w ciążę w podeszłym wieku”¹¹⁶. Dynamika wyruszania ku bliźnim czyni z Maryi przykład wspólnego wyjścia z domu na drogi nawiedzenia, „do otwierania oczu i serc na innych”¹¹⁷, „z takim samym jak Ona spojrzeniem, z takimi jak Jej uczuciami, z takimi jak Jej gestami”¹¹⁸. „Jak Maryja – deklaruje Franciszek – chcemy być Kościołem, który służy, który wychodzi z domu, który wychodzi ze swoich świątyń, [...] żeby towarzyszyć życiu, podtrzymywać nadzieję, być znakiem jedności narodu szlachetnego i pełnego godności. Jak Maryja [...] chcemy być Kościołem, który wychodzi z domu, by przerzucać mosty, obalać mury i siać pojednanie”¹¹⁹. Jej świadectwo zaszczerpia pragnienie wychodzenia poza krzywdy i rany przeszłości oraz tworzenia komunii ze wszystkimi bez ulegania pokusie izolowania i narzucania woli. Nie można pozwolić, aby rany, które podsycają podziały i rozbicia, skradły Kościołowi synodalnemu braterstwo.

2.2. Komunia miłości i czułości *ad intra*

Synod Biskupów – zgodnie z eklezjologią Soboru Watykańskiego II¹²⁰ – przedstawia synodalność Kościoła z perspektywy Ludu Bożego pielgrzymującego i misyjnego oraz tajemnicy Kościoła jako komunii. „W świętym Ludzie Bożym – czytamy w *Dokumencie końcowym* – „komunia wiernych (*communio fidelium*) jest jednocześnie komunią Kościołów (*communio Ecclesiarum*), która przejawia się w komunii biskupów (*communio episcoporum*) ze względu na bardzo starożytną zasadę, że «biskup jest w Kościele, a Kościół w biskupie»”¹²¹. Ta wieloaspektowa komunია jest

¹¹³ EG, nr 48.

¹¹⁴ Por. KKS, s. 19; A. Wojtczak, *Maryja w służbie*, s. 27.

¹¹⁵ Franciszek, *Ewangelia spotkania*, s. 41.

¹¹⁶ Tenże, *Rewolucja czułości*, s. 24.

¹¹⁷ Tamże, s. 25.

¹¹⁸ Franciszek, *Tam gdzie jest matka, jest zawsze smak domu* (Homilia na liturgiczne wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Guadalupe, 12 XII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 1, s. 24.

¹¹⁹ Tenże, *Rewolucja czułości*, s. 25.

¹²⁰ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna do Kościoła *Lumen gentium* (21 XI 1964), 9-17, 39.

¹²¹ KKS, s. 18.

przestrzenią, w której relacje rozwijają się dzięki wzajemnej miłości, bo „jesteśmy stworzeni do wzajemności”¹²². „Zbawienie, które przyjmujemy i głosimy, dokonuje się poprzez relacje. Przeżywamy je i świadczymy o nim razem”¹²³. Dlatego istnieje potrzeba, aby Kościół był „domem i szkołą komunii”¹²⁴. Nie jest to możliwe bez ciągłego nawracania serca oraz ćwiczenia się w przyjmowaniu i słuchaniu się nawzajem. „Postawy te streszczają się w formule: [...] «myśleć, czuć i postrzegać w harmonii z Kościołem»”¹²⁵. Pozwalają one „kroczyć razem” piękną i trudną drogą. Jesteśmy na niej którzy dostąpili miłosierdzia, a zatem powinna towarzyszyć nam troska, aby „relacje, które są nam dane i które są powierzone naszej odpowiedzialności i naszej kreatywności, były zawsze przejawem darmowości miłosierdzia”¹²⁶. Uznanie prymatu łaski ułatwia nam Niepokalana. W Jej i w naszym życiu wszystko jest darem, miłosierdziem¹²⁷. Trzeba jednak „pozwoić Bogu działać w nas, abyśmy byli naprawdę tacy, jakimi On nas chce”¹²⁸.

Ojcowie synodalni wskazują, że jedynie „serce” umożliwia autentyczne więzi, ponieważ relacje, które nie są budowane sercem, nie są w stanie przezwyciężyć egoizmu i nastawienia indywidualistycznego¹²⁹. Dlatego istotne jest poszerzanie przestrzeni swego serca, „pierwszego «miejsca», w którym rozbrzmiewają wszystkie nasze relacje”¹³⁰. Podstawowym znaczeniem synodalności jest świadczenie „o harmonii miłości, która wypływa z wnętrza, by dawać siebie światu”¹³¹. Oblicze Kościoła jest zasadniczo obliczem miłości, której prawzorem jest Maryja. Odsłania Ona, czym jest miłość, skąd pochodzi, skąd czerpie swą odnawianą wciąż na nowo moc. Rodzi się ona z Boga, który pierwszy nas umiłował¹³². Papież Franciszek przypomina: „Wzrastamy jako Lud Boży, jako Kościół nie dzięki naszym zasługom [...], ale dzięki doświadczeniu na co dzień, jak bardzo Pan nas kocha oraz troszczy się o nas. To sprawia, że czujemy się naprawdę Jego, że jesteśmy w Jego rękach, i pozwala nam wzrastać w komunii z Nim i pomiędzy nami. Być Kościołem to znaczy czuć, że jesteśmy w rękach Boga, który jest Ojcem i nas kocha, [...] daje nam odczuć swą

¹²² Tamże, s. 35.

¹²³ Tamże, s. 154.

¹²⁴ SŻMK, nr 107 – cyt. za: Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte*. Na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 (6 I 2001), 43, Poznań 2001, s. 42.

¹²⁵ SŻMK, nr 108.

¹²⁶ Tamże. Por. W. Kasper, *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości. Korzenie teologiczne i duszpasterskie*, przekł. K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 65.

¹²⁷ Por. Franciszek, *Miłosierdzie syntezą Ewangelii* (Aniół Pański, 8 XII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 12, s. 6.

¹²⁸ Tenże, *Zbawienia*, s. 58.

¹²⁹ Por. KKS, s. 51.

¹³⁰ Tamże, s. 110.

¹³¹ Tamże, s. 154.

¹³² Por. A. Wojtczak, *Maryja w służbie*, s. 18.

czułość”¹³³. W Jego miłości zawiera się jednocześnie wezwanie do kochania. „Wiara działa przez miłość” (Ga 5,6). Maryja miłowała, ponieważ wierzyła. Dynamika Jej miłości czyni z Niej „kościelny wzór dla ewangelizacji”¹³⁴. Pozwala Kościołowi odkryć na nowo jego „matczyne serce”¹³⁵. Dlatego Franciszek zachęca, byśmy wciąż „kontemplowali miłość Maryi: miłość troskliwą, dynamiczną i konkretną. Miłość pełną śmiałości i całkowicie nastawioną na dar z siebie. [...] Jeśli pozwolimy, by pociągnął nas przykład Maryi, będziemy konkretnie żyli miłością, która nas pobudza [...] do miłowania ludzi, z którymi dzielimy codzienne życie”¹³⁶.

Pierwszym owocem miłości jest braterstwo. Relacja z Bogiem, zwłaszcza doświadczenie bliskości zbawiającego Chrystusa, promuje i umacnia międzyludzką komunię przynależności. „Chociaż dziś – stwierdza dokument Synodu – jesteśmy bardziej połączeni niż kiedykolwiek, często doświadczamy samotności i wykluczenia”¹³⁷. Dlatego Kościół synodalny jest wezwany do splatania więzi braterskich przez „rozwijanie umiejętności otwartości i spotkania, dzielenia się i współpracy [...] oraz teologicznego odczytywania konkretnych doświadczeń”¹³⁸. Zbliżony wniosek formuluje papież Franciszek: „Jest dla mnie oczywiste, że dzisiaj potrzeba Kościołowi [...] bliskości i zażyłości”¹³⁹, i dodaje, że aby nie utracił on swej prawdziwej tożsamości, powinien stawiać się za przykładem Maryi bardziej kobiecej i matczynej¹⁴⁰. Wnosi Ona do niego „atmosferę domu”¹⁴¹, uczy „sztuki spotkania i wspólnego podążania”¹⁴². Jej droga miłości wyrażała się w szczególnej bliskości względem ludzi i wszystkich ich spraw.

Spoglądając na sytuację pierwszej wspólnoty chrześcijańskiej, odkrywamy, że jedność serc, jaka się objawiła w oczekiwaniu na zesłanie Ducha Świętego, związana była z modlitewną obecnością Maryi. Wspólnota jerozolimską była wspólnotą rodzinną, prawdziwą *familia Dei*. Dzięki Jej promieniującej miłości możliwe jest też współcześnie zachowanie braterskiej miłości. „Nauczmy się patrzeć na siebie nawzajem – apeluje Franciszek – pod matczynym spojrzeniem Maryi! [...] Nie bójmy

¹³³ Franciszek, *Uprzedzająca miłość Boga do nas* (Audience generalna, 18 VI 2014), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 7, s. 50.

¹³⁴ EG, nr 288.

¹³⁵ Franciszek, Świat bez matek nie ma przyszłości (Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego *Marianum*, 24 X 2020), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020) nr 11, s. 26.

¹³⁶ Tenże, *Największą przeszkodą jest lęk* (Orędzie na XXXIII Światowy Dzień Młodzieży, 11 II 2018), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 3-4, s. 7.

¹³⁷ KKS, s. 113.

¹³⁸ Tamże, s. 143. Por. tamże, s. 70.

¹³⁹ A. Spadaro, *Serce wielkie*, s. 43.

¹⁴⁰ Por. Franciszek, *Kościół jest kobietą i matką* (Homilia w Domu Świętej Marty, 21 VI 2018), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 6, s. 54; W. Kasper, *Papież Franciszek*, s. 76.

¹⁴¹ Franciszek, *Matka Boża wnosi do Kościoła atmosferę czułości* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2019), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 1, s. 20.

¹⁴² Tenże, Świat bez matek, s. 27.

się wyjść i popatrzeć na braci i siostry spojrzeniem Matki Bożej. Ona nas zachęca, abyśmy byli prawdziwie braćmi. Nie pozwólmy, by coś lub ktoś stanął pomiędzy nami a spojrzeniem Maryi! [...] Niech nikt nam go nie przesłania! [...] Niech nam nie skradną spojrzenia Maryi, które sprawia, że jesteśmy między sobą solidarni”¹⁴³.

Nie ma braterstwa bez czułości, która tworzy bliskość i przynależność. Papież z Argentyny, w przeciwieństwie do treści dokumentu synodalnego, który nawiązuje do niej jedynie pośrednio¹⁴⁴, rozwija jej motyw. Czułość jest przewodnim wątkiem jego nauczania. „Nie powinniśmy się – nawoływał już w przemówieniu inauguracyjnym pontyfikat – bać [...] czułości”¹⁴⁵; przy innej okazji dodaje: „Od nas, chrześcijan, wymaga się, byśmy byli twórcami rewolucji czułości”¹⁴⁶. W Maryi, Królowej Czułości, widzimy wzór takiej chrześcijańskiej postawy. Przede wszystkim odzwierciedla Ona czułość Boga. Pomaga odczuć Jego bliskość i pojąć, „jak bardzo On nas kocha”¹⁴⁷, nie opuszcza, „może uczynić wielkie rzeczy także przy naszej słabości”¹⁴⁸. Kiedy indziej Maryja uczy „patrzeć sercem”¹⁴⁹, które wyraża się w gestach czułości. Była kobietą otwartą na przebaczenie, odsunięcie na bok urazów i nieufności. Podobnie jak wybaczyła zabójcom swojego niewinnego Syna, tak obecnie inspiruje zważnione strony do pojednania. Matka Chrystusa uczy nas, że moc przebaczenia jest jedynym lekarstwem na wszelkie żądze zemsty, gdyż uwalnia serce od zawiści i daje siłę do budowania przyszłości pojednania¹⁵⁰. We łzach Maryi znajdujemy zaś siłę, żeby pocieszać tych, którzy cierpią. Potrzeba czulej bliskości, która staje się współczuciem. Nie jest ono litowaniem się, ale „współcierpieniem, aby wyzwolić”¹⁵¹, czyli „utożsamieniem się z cierpieniem innych, aż do wzięcia go na siebie”¹⁵². W ten sposób czułość – sumuje myśl Franciszek – jest «kluczem» do zrozumienia człowieka chorego [...] i jest również cennym lekarstwem do jego uleczenia. [...] Przechodzi z serca do rąk przez «dotykanie» ran z pełnym szacunkiem i miłością”¹⁵³.

¹⁴³ Tenże, *Przybyliśmy*, s. 24.

¹⁴⁴ Dokument końcowy zakłada czułość, kiedy mówi o budowaniu więzi sercem (51), pojednaniu i przebaczeniu (6, 35, 43, 121).

¹⁴⁵ Franciszek, *Bądźmy „opiekunami” stworzenia* (Homilia na rozpoczęcie posługi Piotrowej, 19 III 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 5, s. 19. Por. A. Awi Mello, *Mit Maria leben*, s. 171-172.

¹⁴⁶ Franciszek, *My, chrześcijanie, musimy być twórcami rewolucji czułości* (Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w Malmö, 31 X 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 11, s. 12.

¹⁴⁷ Tenże, *Misericordiae vultus*. Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia (11 IV 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 5, 24.

¹⁴⁸ Tenże, *Przybyliśmy*, s. 24.

¹⁴⁹ Tenże, *Patrzeć sercem* (Homilia w Domu Świętej Marty, 19 IX 2017), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 10, s. 57.

¹⁵⁰ Por. tenże, *Ona jest Matką*, s. 14.

¹⁵¹ Tenże, *Rewolucja czułości*, s. 25.

¹⁵² Tenże, *Potrzeby ludzi ubogich* (Anioł Pański, 3 VIII 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 8-9, s. 56.

¹⁵³ Tenże, *Czułość jest „kluczem” do zrozumienia człowieka chorego* (Przemówienie do członków wło-

Braterska miłość i czułość urzeczywistniają się w służbie. „We wspólnocie chrześcijańskiej – głosi końcowy dokument Synodu – wszyscy ochrzczeni są ubogaceni darami, by dzielić je z innymi, każdy zgodnie ze swoim powołaniem i stanem życia. [...] Te dary nie są wyłączną własnością tych, którzy je otrzymują i realizują, ani nie mogą być powodem roszczeń wobec innych czy grupy”¹⁵⁴. Nie chodzi – ostrzega papież – o służbę na niby, lecz konkretną, pasję serca¹⁵⁵. Jak Maryja pragniemy być Kościołem, który służy. Służebnica Pańska była też służebnicą ludzi. Jej *caritas* była czymś więcej niż zwyczajną działalnością, była miłością, która brała początek z miłości Boga i była miłością w Bogu¹⁵⁶. Znajdujemy Ją na kartach Ewangelii zaangażowaną w posługę miłości wobec krewnej Elżbiety. Na godach w Kanie dowodzi Ona, że współczucie drugim z powodu braku wina nie polega jedynie na bliskości uczuciowej, lecz wyraża się w konkretnej i skutecznej pomocy potrzebującym. Służąc im, nie wynosiła się nad nimi¹⁵⁷. Uznała, że posługuje nie z powodu wyższości i większej skuteczności, ale dlatego, że Bóg hojnie Ją obdarował¹⁵⁸. Jej serdeczne zatroskanie o bliźnich świadczy, że „służba stanowi kryterium prawdziwej miłości. Ten, kto miłuje, służy, oddaje się na służbę innym”¹⁵⁹.

Chodzi nie tylko o sporadyczny gest hojności, lecz stałą postawę życia w dyspozycyjności, bez wyrachowania i oczekiwania korzyści. Służebna miłość Maryi przekonuje, że „drogą chrześcijanina jest przemiana własnego serca”¹⁶⁰, ustawiczne przechodzenie od logiki egoizmu, panowania i zamknięcia do logiki bezinteresowności i troski. Przykład Maryi wzywa, żeby darmo się dzielić z innymi. „Jeśli bowiem wszystko zostało nam dane – reasumuje Franciszek – to wszystko powinno być oddane innym. W jaki sposób? Pozwalając, by Duch Święty uczynił nas darem dla innych. Uczynił nas narzędziami gościnności, [...] pojednania, [...] przebaczenia”¹⁶¹.

Dokument Synodu przyznaje z mocą, że w sercu Kościoła synodalnego jest preferencyjne miejsce dla ubogich. „Kościół jest wezwany do bycia ubogim wśród ubogich”¹⁶², „nie może zapomnieć o ubogich, ostatnich, wykluczonych, tych, którzy

skiej Krajowej Federacji Izb Pielęgniarskich, 3 III 2018), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 3-4, s. 22.

¹⁵⁴ KKS, s. 57.

¹⁵⁵ Por. Franciszek, *Stajecie się mistrzami i twórcami kultury spotkania* (Przemówienie podczas spotkania powitalnego z uczestnikami XXXIV Światowego Dnia Młodzieży na Campo Santa Maria la Antigua, 24 I 2019), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 2, s. 17.

¹⁵⁶ Por. A. Wojtczak, *Czułe oblicze Matki*, s. 153.

¹⁵⁷ „Pokora pozwala nam patrzeć na świat, uznając, że nie jesteśmy lepsi od innych. [...] Jest to pokora solidarna i pełna współczucia tych, którzy czują się bratem i siostrą wszystkich, odczuwając ten sam ból i rozpoznając w ranach i cierpieniach każdego z nas rany i cierpienia naszego Pana” (Franciszek, *Pierwsza Kongregacja Generalna* (Przemówienie w Auli Pawła VI, 2 X 2024), [w:] KKS, s. 138).

¹⁵⁸ Por. tamże.

¹⁵⁹ Franciszek, *Wielkie bogactwo społeczne*, s. 6.

¹⁶⁰ Tenże, *Kościół uczy braterstwa*, s. 39.

¹⁶¹ Tenże, *Zbawienia*, s. 59.

¹⁶² KKS, s. 19.

nie znają miłości i pozbawieni są nadziei”¹⁶³. Kościół – odpowiada papież – przyjmuje proponowaną przez Synod postawę wobec ubogich, jeśli idzie śladami Maryi, która wywodziła się ze starotestamentalnych „ubogich Jahwe”. W Jej sercu było dla nich uprzywilejowane miejsce. Była i wciąż pozostaje bliska najmniejszym oraz najbardziej potrzebującym. Jesteśmy powołani do tego, ażeby zgodnie ze słowami Jej kantyku *Magnificat* używać im swojego głosu w ich sprawach i wspierać ich, aby „w każdej chrześcijańskiej wspólnotie [...] czuli się «jak u siebie w domu»”¹⁶⁴. Należy także podążać za Maryją „szlakiem Kany”¹⁶⁵, gdyż gody w niej powtarzają się w każdym pokoleniu. Nie należy bać się angażowania i komplikowania sobie życia dla innych. Podobnie jak Maryja – nawołuje papież – „stójmy, trwajmy mocno na nogach – z sercem zwróconym ku Bogu, odważni, pomagając wstać tym, którzy upadli, podnosząc na duchu pokornych, pomagając położyć kres wszelkim sytuacjom ucisku, sprawiającym, że żyją jak ukrzyżowani”¹⁶⁶. Maryja, która zaznała życia na uchodźstwie, a na Kalwarii odrzucenia, dobrze rozumie emigrantów i deportowanych. Uczymy się od Niej przyjmować wszystkich, którzy doznali porzucenia, którzy musieli opuścić lub utracili swoją ziemię, korzenie, rodziny i pracę¹⁶⁷. Inaczej mówiąc, należy za Jej wzorem „być Kościołem, [...] który umacnia kulturę przyjmowania, chronienia, promowania i integrowania: która nie piętnuje, a tym bardziej nie uogólnia w absurdalny i nieodpowiedzialny sposób potępiając każdego imigranta jako zagrożenie społeczne”¹⁶⁸.

2.3. Posłannictwo misji *ad gentes*

Chrześcijanie są nie tylko adresatami Ewangelii, ale też jej zwiastunami. Z tego względu „synodalność zakłada głęboką świadomość [...] misyjną”¹⁶⁹. Kościół wychodzi „poza siebie”, aby dzielić się ze wszystkimi światłem Ewangelii, „zachęcać wszystkie narody do przyjęcia daru zbawienia”¹⁷⁰ i dawać świadectwo „Ewangelii [...] w każdym miejscu i czasie, stając się «widzialnym sakramentem» braterstwa i jedności w Chrystusie”¹⁷¹. Tak oto rodzi się misyjny Kościół synodalny¹⁷², a w jego członkach rozbudza się „gorliwość do misji *ad gentes*”¹⁷³.

¹⁶³ Tamże, s. 153.

¹⁶⁴ EG, nr 199.

¹⁶⁵ Franciszek, *Wielkie bogactwo społeczne*, s. 6.

¹⁶⁶ Tenże, *Trzeba przyjąć z miłością drugiego człowieka* (Homilia przed sanktuarium maryjnym w Agłonie, 24 IX 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018) nr 10, s. 31.

¹⁶⁷ Por. tenże, *Droga cierpienia i samotności* (Nabożeństwo drogi krzyżowej z młodzieżą na Campo Santa María la Antigua, 25 I 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 2, s. 25.

¹⁶⁸ Tamże.

¹⁶⁹ KKS, s. 141.

¹⁷⁰ Tamże, s. 15.

¹⁷¹ Tamże, s. 32.

¹⁷² Por. tamże, s. 15.

¹⁷³ Tamże, s. 148.

Powyższe założenia Synodu podziela Franciszek, kiedy stwierdza w adhortacji *Evangelii gaudium*, że Kościół „w drodze» [...] przyjmuje kształt *komunii misyjnej*”¹⁷⁴. Jednocześnie papież podkreśla, że tam, gdzie Kościół rozwija działalność misyjną, tam też jest obecna Maryja, aby prowadzić zwiastunów Ewangelii. Ku Niej kierujemy wciąż „spojrzenie, by pomogła nam głosić wszystkim orędzie zbawienia, i aby nowi uczniowie stawali się ewangelizatorami”¹⁷⁵. Jej świadectwo służy odnowie zapału misyjnego. Przez całe życie wypełniała Ona to, czego oczekuje się od Kościoła synodalnego. Nie tylko była pierwszą i doskonałą uczennicą Chrystusa, ale także pierwszą misjonarką, która przyłączyła się do misji swego Syna i uczestniczyła w niej z matczynym oddaniem. Kościół czerpie z Niej motywację i przykład. Maryja świadczy, „co znaczy być uczniem-misjonarzem”¹⁷⁶. Nie można mówić – uściśla papież – „że jesteśmy «uczniami» i «misjonarzami», ale zawsze, że jesteśmy «uczniami-misjonarzami»”¹⁷⁷. Więcej, nie jest ono celem osiągniętym raz na zawsze, ale wymaga ciągłego nawracania się i wzrastania w wierze, nadziei i miłości. Do żywego i radosnego świadectwa wiary niezbędna jest także otwartość na dary Ducha Świętego¹⁷⁸. Maryja dała się Mu prowadzić „na drodze wiary, ku przeznaczeniu i służbie”¹⁷⁹. Była obecna w Wieczerniku Zielonych Świąt jako przykład otwarcia na Parakleta, prawdziwego protagonisty misji¹⁸⁰. Od pójścia Kościoła za Jej wzorem zależy owocność misji *ad gentes*, którą Boży Duch wzbudza i wciąż kieruje¹⁸¹. Jego „ożywiająca obecność [...] daje odwagę do wychodzenia poza mury obronne naszych «wieczerników», [...] aby nie zamykać się w spokojnym życiu czy jałowych przyzwyczajeniach”¹⁸².

Obraz modlącego się w Wieczerniku wraz z Maryją pierwotnego Kościoła jest dla papieża Franciszka również czytelną lekcją modlitwy. Dowodzi on, że jej pierwszeństwo przed posługą apostołską jest prawem ewangelicznym. Maryja, „niewiasta

¹⁷⁴ EG, nr 23.

¹⁷⁵ Tamże, s. 287. Por. A. Wojtczak, *Maryjny tytuł „Królowa misji” w interpretacji papieża Franciszka*, „Annales Missiologici Posnanienses” 29 (2024), s. 17.

¹⁷⁶ Franciszek, *W 2016 r. Światowy Dzień Młodzieży odbędzie się w Krakowie* (Anioł Pański, 28 VII 2013), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 8-9, s. 19.

¹⁷⁷ EG, nr 120.

¹⁷⁸ Por. KKS, s. 142.

¹⁷⁹ EG, nr 287.

¹⁸⁰ Por. KKS, s. 155; Franciszek, „*Będziecie moimi świadkami*” (Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2022 roku „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 43 (2022) nr 2, s. 10).

¹⁸¹ Por. A. Wojtczak, *Czule oblicze Matki*, s. 159-160.

¹⁸² Franciszek, *Pojednanie i przebaczenie* (Anioł Pański, 31 V 2020), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020) nr 6, s. 19. „Każdy [...] misjonarz Chrystusa, jest wezwany do uznania fundamentalnego znaczenia Ducha [...], do życia z Nim w codzienności oraz do dalszego czerpania od Niego siły i natchnienia. Co więcej, właśnie wtedy, gdy czujemy się znużeni, pozbawieni motywacji, zagubieni, pamiętajmy, aby zwrócić się w modlitwie do Ducha Świętego, [...] by dać się pokrzepić i umocnić Jemu, będącemu niewyczerpanym Bożym źródłem nowej energii i radości dzielenia się życiem Chrystusa z innymi” (tenże, *Będziecie*, s. 9-10).

modląc się¹⁸³, gromadziła uczniów po to, aby przyzywać Ducha i „w ten sposób uczyniła możliwą eksplozję misyjną, jaka się dokonała w dniu Pięćdziesiątnicy”¹⁸⁴. Świadczy to o tym, że modlitwa pozwala przygotować drogę Ewangelii. „Gdy ewangelizator wychodzi z modlitwy, serce jego staje się bardziej hojne, wyzwolił się bowiem od świadomości wyizolowanej i pragnie czynić dobro oraz dzielić życie z innymi”¹⁸⁵. Potrzebne jest zatem, żeby Kościół przemieniał się w stały Wieczernik modlitwy zanoszonej z Maryją i za Jej przykładem. Ponadto modlitwa nigdy nie jest egocentryczna, ale skupia się na drugich, otwiera ich serca na tajemnicę Jezusa i usposabia umysły do przyjęcia Jego zbawczego orędzia¹⁸⁶.

Sercem misji *ad gentes* jest głoszenie królestwa Bożego, które przyszło na świat w osobie Jezusa Chrystusa¹⁸⁷. Maryja nie tylko była Jego Rodzicielką, ale też Jego Nosicielką do ludzi. Dała początek misyjnym wędrówkom swojego Syna. Otrzymała łaskę bycia Matką Słowa Wcielonego, nie zatrzymała dla siebie najcenniejszego daru, lecz postanowiła się nim dzielić. Wyruszyła w drogę, by zanieść Jezusa, który już był w Jej łonie, do domu Elżbiety i Zachariasza. Przyniesienie Go miało charakter radosnego wydarzenia zbawczego. Podobnie mają postępować uczniowie Chrystusa, gdyż wiedzą – przytacza Franciszek słowa Benedykta XVI – „że bez Niego nie ma światła, nie ma nadziei, nie ma miłości i nie ma przyszłości”¹⁸⁸. Jedynie w Nim jest zbawienie. Wynika z tego – wnioskuje papież – że „Kościół jest jak Maryja. [...] Jest posłany, aby nieść wszystkim Chrystusa i Jego Ewangelię; nie niesie samego siebie [...]. Musi być jak Maryja, kiedy poszła w odwiedziny do Elżbiety. Co niosła jej Maryja? Jezusa. Kościół niesie Jezusa: to jest istotą Kościoła, niesienie Jezusa! Gdyby – teoretycznie – zdarzyło się, że Kościół nie niesie Jezusa, byłby to Kościół martwy!”¹⁸⁹. Co więcej, kto naśladuje Maryję, porusza się z radości, staje się niejako „zwiastunem Jej radości”¹⁹⁰, gdyż także naszą radością jest Jezus Chrystus¹⁹¹.

Niezastąpioną formą apostołstwa słowa Bożego jest świadectwo chrześcijańskiego życia. Dobrą Nowinę głosi się nie tylko słowem, ale też rzeczywistością, którą

¹⁸³ EG, nr 288.

¹⁸⁴ Tamże, nr 284.

¹⁸⁵ Tamże, nr 282.

¹⁸⁶ Por. Franciszek, *Maryja kobietą modlitwy* (Audycja generalna, 18 XI 2020), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020) nr 12, s. 29; J. Kudasiewicz, *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991, s. 241-242.

¹⁸⁷ Por. KKS, s. 140.

¹⁸⁸ Benedykt XVI, *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w nim życie* (Przemówienie podczas Sesji Inauguracyjnej V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 13 V 2007), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 28 (2007) nr 9, s. 39 – cyt. za: Franciszek, *W domu Maryi* (Homilia w sanktuarium maryjnym w Aparecidzie, 24 VII 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013) nr 10, s. 14-15.

¹⁸⁹ Franciszek, *Sekret*, s. 38.

¹⁹⁰ Tenże, *Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie* (Spotkanie z duchowieństwem, zakonnikami, zakonnicami i seminarzystami w sanktuarium w El Quinche, 8 VII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 7-8, s. 21.

¹⁹¹ Por. tenże, *Stajecie się mistrzami*, s. 18-19.

się żyje¹⁹². A nawet –wskazuje Franciszek w końcowym pozdrowieniu Synodu – jesteśmy wezwani do bycia świadkami „Ewangelii, najpierw życiem, a potem słowami”¹⁹³. Akurat takim świadkiem jest Maryja. Jest Ona Ewangelią głęboko przeżytą i zrealizowaną, którą głosiła słowem życia¹⁹⁴. Jej służebność ujawniła się po zwiastowaniu, gdy udała się do Elżbiety; potem na godach w Kanie dostrzegła troskę małżonków i przedłożyła ją Jezusowi; pod krzyżem, gdy towarzyszyła Synowi w męce i przyjęła Jego ucznia w macierzyńską opiekę. Te chwile dyskretnej, choć pełnej miłości diakonii, świadczą, że wybrała Ona drogę miłości oraz służebnych charyzmatów. Cechowała Ją także gotowość do ofiary i wyrzeczenia. Z tych względów mamy w Niej przykład apostołskiego świadectwa. Ukazuje Ona, że Kościół nie powinien być biernym narzędziem, ale żywym świadkiem ewangelizacji¹⁹⁵. Wtedy wszyscy ci, którzy spotykają wiarygodnych świadków Ewangelii, przekonają się o skuteczności Bożego słowa w tych, którzy je przyjmują i przemieniają na uczynki miłości¹⁹⁶.

Kościół synodalny powinien być głosem proroctwa społecznego w świecie¹⁹⁷. Zwłaszcza synodalny sposób przeżywania relacji jest formą świadectwa względem społeczeństwa, które wzywa do wzajemnej troski, współzależności i współodpowiedzialności za dobro wspólne¹⁹⁸. Z pomocą w promowaniu życia społecznego i gospodarczego – podkreśla papież – przychodzi mu Maryja. W spotkaniu z Elżbietą uczy przekraczania swoich ograniczeń w otwarciu się na drugich, tworzenia komunii ze wszystkimi, mimo różnic kulturowych, wyznaniowych i narodowych, oraz „mówienia «tak» życiu i «nie» wszelkiego rodzaju obojętności”¹⁹⁹. Jest Ona także promotorką kultury spotkania, „w której nikt nie jest odrzucony ani opatrywany etykietką, ale przeciwnie, gdzie wszyscy są poszukiwani, gdyż są niezbędni, aby przez nich ukazywało się oblicze Pana”²⁰⁰. Za przykładem Matki Pana chrześcijanie są powołani do budowania pokoju społecznego²⁰¹ – „W sytuacji strukturalnego kryzysu w procedurach demokratycznego uczestnictwa oraz nieufności wobec jego zasad i inspirujących wartości, a także niebezpieczeństwa tendencji autorytarnych i technokratycznych”²⁰². Maryja świadczy, że jedynie na bazie prawdy, wolności, sprawiedliwości

¹⁹² Por. KKS, s. 154.

¹⁹³ Franciszek, *Kongregacja generalna. Pozdrowienie końcowe* (Aula Pawła VI, 26 X 2024), [w:] KKS, s. 144.

¹⁹⁴ Por. tenże, *Nasze życie jest bezpieczne w rękach Boga* (Anioł Pański, 17 IV 2016), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016) nr 5, s. 43.

¹⁹⁵ Por. EG, nr 150.

¹⁹⁶ Por. A. Wojtczak, *Czule oblicze Matki*, s. 195.

¹⁹⁷ Por. KKS, s. 47.

¹⁹⁸ Port. tamże, s. 48.

¹⁹⁹ Franciszek, *Tam, gdzie jest matka*, s. 24.

²⁰⁰ Tenże, *Umacniajcie kulturę spotkania* (Homilia w bukaresztańskiej katedrze pw. św. Józefa, 31 V 2019), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019) nr 7-8, s. 23.

²⁰¹ Por. tenże, Encyklika *Fratelli tutti*, nr 278.

²⁰² SŻMK 119.

i miłości można przywrócić etykę braterstwa i solidarności, odnowić więzy zaufania i przynależności²⁰³. W Jej szkole – kontynuuje myśl papież – Kościół uczy się służby, aby stawić czoło niedostatkom materialnym i duchowym, szczególnie bezrobociu, którego ograniczenie wymaga ogromnego wysiłku oraz odwagi²⁰⁴.

Ze służbą powiązana jest troska o ziemię, o „wspólny dom”²⁰⁵. W obliczu dokonującej się dewastacji środowiska naturalnego Franciszek nawołuje do „nawrócenia ekologicznego”²⁰⁶ i dodaje, że Maryja może je inspirować. Ona uświadamia naszą zależność od Boga i pomaga postrzegać świat „mądrzejszymi oczyma”²⁰⁷, ponieważ świat jest cudownym Jego darem, który został powierzony naszym rękom. Prostota Jej życia oraz unikanie gromadzenia dóbr i przyjemności, zbytnich doznań i przeżyć zwraca uwagę, aby skupić się na tym, co najbardziej istotne i wartościowe w życiu²⁰⁸.

Zakończenie

Synodalny obraz Kościoła nakreślony w *Dokumencie końcowym* Synodu bazuje nie tyle na Biblii, ile głównie na doświadczeniu zdobytym podczas procesu synodalnego, który okazał się także procesem samokształcenia. W jego trakcie Kościół uczył się lepiej poznawać siebie i określać formy działań pastoralnych. Owocem wspólnej modlitwy i rozeznawania jest przekonanie, że synodalność jest konstytutywnym wymiarem Kościoła: określa jego życie i misję. Dokument podkreśla, że Kościół cechuje pielgrzymi charakter. Kluczem do „kroczenia razem” są relacje z Bogiem i ludźmi, które podtrzymują jego żywotność i wzmacniają struktury. Niezawodnym przewodnikiem na tej drodze jest Duch Święty. Nie tylko wzbudza On w Ludzie Bożym jedność, która jest „harmonią różnic”, lecz także prowadzi go ku odnowie, nawróceniu synodalnemu na płaszczyźnie relacji (komunia), by uczynić go bardziej uczestniczącym (uczestnictwo) i misyjnym (misja). Oczywiście celem ostatecznym synodalnej formacji jest Chrystus, jako „ikona życia w pełni”. Nie chodzi w niej o proces myślowy, ale faktyczne stanie się Jego „uczniami-misjonarzami”. Niezawodną pomocą w tym dziele jest Maryja, Jego pierwsza uczennica i Matka. Towarzyszy Ona – zwięźle głosi dokument – wędrownicy synodalnej Ludu Bożego i uczy ją kroczyć.

Opinię tę podziela papież Franciszek. Więcej, podkreśla on, „że wszystko, co można powiedzieć o Maryi, można powiedzieć o Kościele”²⁰⁹. Dostrzega w Niej

²⁰³ Por. M. Borghesi, *Jorge Mario Bergoglio*, s. 418; A. Wojtczak, *Maryja w służbie*, s. 192.

²⁰⁴ Por. Franciszek, *Wobec godności osoby wszystko inne jest drugorzędne* (Homilia na dawnym stadionie miejskim w Campobasso, 5 VII 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 7, s. 37.

²⁰⁵ Por. KKS, s. 23.

²⁰⁶ Franciszek, Encyklika *Laudato si'*. *W trosce o wspólny dom* (24 V 2015), Kraków 2015, nr 5.

²⁰⁷ Tamże, s. 241.

²⁰⁸ Por. tamże, 222; A. Wojtczak, *Maryja w służbie*, s. 97.

²⁰⁹ Franciszek, *Służba oznacza, że czyni się wolę imnych* (Przemówienie do młodych księży i seminarzy-

uosobienie ewangelicznej mądrości, która pozwala Jej być ikoną tożsamości i misji Kościoła synodalnego. Potrzeba mu bowiem Jej geniuszu i stylu. Jej kobiece i życiowe świadectwo jest dla Kościoła, który według Franciszka także jest „kobietą” (jako Oblubienicą Chrystusa) i matką, bardziej pogładowe, lepiej przyswajalne i motywujące. Dlatego w wielu wypowiedziach, które zgłębiają maryjne przesłanie Synodu, papież powraca do wątku Maryi jako Tej, która przybliży Kościołowi, co należy czynić, żeby żyć w komunii, realizować uczestnictwo i rozwijać powierzoną mu przez Chrystusa misję. Zaprasza Ona też do nawrócenia synodalnego, które polega na „poszerzeniu” przestrzeni swego serca, w którym schodzą się i przenikają wszystkie relacje. Oczywiście papież zakłada, że istnieje różnica między Maryją a Kościołem: Ona jest jedną osobą, Kościół zaś jest Ludem. Tę różnicę należy uwzględnić we wszystkich punktach porównywania między tymi dwoma podmiotami. Ponadto Maryja jest wzorem Kościoła jako wspólnoty zbawienia, lecz nie w sferze instytucjonalnej. Nie jest wzorcem władzy hierarchicznej, ale podatności duchowej i odpowiedzialności wobec Bożej łaski, która ożywia jego życie i misję.

Oryginalność nauczania papieża Franciszka o Maryi ujawnia się ponadto w kwestiach formalnych. Język jego wypowiedzi jest bardziej pastoralny niż teologiczny. Wsłuchuje się on w swoje i cudze doświadczenia. Zdarza się, że przechodzi w prowadzeniu myśli z płaszczyzny teologicznej na socjologiczną – i odwrotnie. Uderza prostota jego języka, pełnego metafor i obrazów. Często zwraca się bezpośrednio do Maryi z prośbą, aby ukazywała drogę i prowadziła Lud Boży w synodальной pielgrzymce, chrześcijan zaś zachęca do wiernego podążania Jej śladami.

Rozpiętość tematyczna nauczania Franciszka o Maryi jako ikonie Kościoła synodalnego jest rozległa. Niektórym motywom poświęca więcej miejsca i uwagi, stąd można uznać je za jego ulubione. Zależy mu na nich, dlatego też chętnie do nich powraca. Nie są to kwestie nowe, ale charakterystyczne dla jego mariologii i łączą się z istotnymi wnioskami artykułu.

1) Kościół synodalny jest dla niego przede wszystkim ludem będącym w drodze do Boga. Jest to droga wiary i świętości. Maryja jest jej niedościgłym wzorem i ukazuje, że tylko dzięki wspólnemu słuchaniu i medytowaniu słowa Bożego Kościół potrafi czynić postępy w rozumieniu Ewangelii i rozeznawaniu dróg Ducha. W rezultacie dojrzewa w nim właściwa decyzja na rzecz misji, która musi być ustawicznie ponawiana.

2) Kościół jest zdeterminowany przez pryzmat łaski. Bóg zawsze uprzedza nas swą miłością i pierwszy podejmuje inicjatywę. Za przykładem Świętej Bożej Rodzicielki, która została uświęcona, żeby być godnym mieszkaniem dla Wcielonego Syna Bożego, jesteśmy w drodze jako ci, którzy dostąpili Bożego miłosierdzia. Zobowiązuje nas to do bycia Kościołem miłosiernym, zdolnym dzielić się przebacze-

stów studiujących w papieskich kolegiach i uczelniach Rzymu, 12 V 2014), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 7, s. 31.

niem oraz pojednaniem, które pochodzą od Boga. Daje temu czytelny wyraz Maryja w *Magnificat*, gdy radosnym sercem wielbi Boga i dziękuje Mu za „wielkie rzeczy”, jakich dokonał w Niej i Jej narodzie. Z tej racji papież nazywa kantyk „pieśnią Ludu Bożego w drodze przez dzieje”.

3) Wszystko w życiu i posłudze Kościoła synodalnego dzieje się dzięki działaniu Ducha Świętego. Jest On – przypomina wielokrotnie papież – niezawodnym Przewodnikiem komunii Ludu Bożego i jego misyjnej drogi. Duch Boży prowadzi swój lud drogą uczniów Jezusa, tak jak Maryję, która przyjęła Jego inspirację w swej pielgrzymce wiary. Ponadto od pójścia za Jej przykładem zależała apostolska posługa Kościoła, którą Duch nie tylko wzbudził, ale odtąd nieustannie nią kieruje: uzdalnia do jej podjęcia i wypełnienia.

4) Maryja pomaga odkryć na nowo macierzyńskie serce Kościoła, wnosząc do niego atmosferę i smak domu. Uczy sztuki braterskiej czułości, która staje się bliskością oraz współczuciem. Kryterium wiarygodnej miłości jest służba, toteż należy patrzeć na drugich sercem, które miłuje nie słowami, ale czynami.

5) Kościół jest wezwany, by być narzędziem Boga na rzecz wyzwolenia i promocji ubogich, którzy mają uprzywilejowane miejsce wśród Ludu Bożego. Opcja na ich rzecz jest bardziej kategorią teologiczną niż kulturową czy socjologiczną. W szkole Maryi uczymy się serdecznej bliskości oraz czulej i konkretnej troski, która pozwala ubogim poczuć się w Kościele „jak u siebie w domu”.

6) Franciszek lubi używać kategorii „wyjścia”: mówi o Kościele wychodzącym na zewnątrz, czyli takim, który nie martwi się o siebie, ale jest zdolny do wyjścia z misją *ad gentes*, aby spotykać ludzi i służyć im w rzeczywistej sytuacji. Maryja inspiruje do „wyjścia z domu”, otwierania oczu i serca na innych. Przez całe życie wypełniała to, czego oczekuje się dziś od Kościoła: pokornego oddania służbie Ewangelii, które pozwala patrzeć na świat nie z pozycji lepszych, ale z poczuciem braterskiej odpowiedzialności.

7) Kościół ma być radosnym świadkiem Ewangelii. Jeżeli naśladuje Maryję, która tuż po zwiastowaniu ruszyła z pośpiechem do Elżbiety, aby podzielić się z jej domem radością, niosąc w łonie Emmanuela, to również Kościół porusza się z radością, staje się jej zwiastunem. Naszą radością jest Chrystus. Ci, którzy Go spotykają na swej drodze, doświadczają w sercu radości.

Na zakończenie warto podkreślić, choć nie wchodzi to w zakres tematyczny artykułu, że zarówno biskupi w *Dokumencie końcowy* Synodu, jak i papież Franciszek upatrują w Maryi nie tylko ikonę Kościoła synodalnego, lecz przede wszystkim jego Matkę. Zawierając Jej owoce Synodu, wyrażają w ten sposób przekonanie, że prowadzi Ona nas maczyną miłością w codziennej wędrówce wiary, abyśmy odkrywali łączące nas więzy. Z Jej pomocą Kościół staje się Bożą rodziną otwartą na świat.

Bibliografia

- Awí Mello A., *Mit Maria leben. Ein Gespräch mit Papst Franziskus*, Leipzig 2016.
- Benedykt XVI, *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w nim życie* (Przemówienie podczas Sesji Inauguracyjnej V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 13 V 2007), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 28 (2007), nr 9, s. 36-41.
- Borghesi M., *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna. Dialektyka i mistyka*, tłum. D. Chodyniecki, Kraków 2018.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24 XI 2013), Kraków 2014.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate. O powołaniu do świętości w świecie współczesnym* (19 III 2018), Kraków 2018.
- Franciszek, *Anioł Pański w uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi* (1 I 2024), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/angelus/2024/documents/20240101-angelus.html> [dostęp: 2.01.2024].
- Franciszek, *Bądźmy „opiekunami” stworzenia* (Homilia na rozpoczęcie posługi Piotrowej, 19 III 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 5, s. 18-19.
- Franciszek, *„Bądźcie moimi świadkami”* (Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2022 roku, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 43 (2022), nr 2, s. 7-10.
- Franciszek, *Czułość jest „kluczem” do zrozumienia człowieka chorego* (Przemówienie do członków włoskiej Krajowej Federacji Izb Pielęgniarskich, 3 III 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 3-4, s. 21-22.
- Franciszek, *Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie* (Spotkanie z duchowieństwem, zakonnikami, zakonnicami i seminarzystami w sanktuarium w El Quinche, 8 VII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 7-8, s. 17-22.
- Franciszek, *Doświadczajcie konkretnej i troskliwej czułości Matki wszystkich* (Homilia w Częstochowie z okazji 1050. rocznicy chrztu Polski, 28 VII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016), nr 7-8, s. 13-14.
- Franciszek, *Droga cierpienia i samotności* (Nabożeństwo drogi krzyżowej z młodzieżą na Campo Santa María la Antigua, 25 I 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019), nr 2, s. 24-25.
- Franciszek, *Droga pokoju i braterstwa* (Spotkanie z wiernymi, 25 III 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019), nr 4-5, s. 34-36.
- Franciszek, *Drogą Kościoła jest miłosierdzie i integracja* (Homilia dla nowych kardynałów, 15 II 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 2, s. 34-36.
- Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti. O braterstwie i przyjaźni społecznej* (3 X 2020), Kraków 2020.

- Franciszek, Encyklika *Laudato si'*. *W trosce o wspólny dom* (24 V 2015), Kraków 2015.
- Franciszek, Encyklika *Lumen fidei*. *O wierze* (29 VI 2013), Kraków 2013.
- Franciszek, *Ewangelia spotkania młodych i starszych* (Homilia dla ludzi w podeszłym wieku, 28 IX 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 10, s. 40-41.
- Franciszek, *Ile razy mówimy „dziękuję” w rodzinie* (Homilia na placu św. Piotra, 13 X 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 12, s. 7-8.
- Franciszek, *Jak mama* (Audiencja generalna, 3 IX 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 10, s. 45-46. Franciszek, *Kiedy Kościół nas zrodził* (Audiencja generalna, 11 IX 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 11, s. 50-51.
- Franciszek, *Kiedy otwieramy się na łaskę, niemożliwe zaczyna stawać się rzeczywistością* (Homilia w parku w Monzy, 25 III 2017), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017), nr 3-4, s. 10-12.
- Franciszek, *Kongregacja generalna. Pozdrowienie końcowe* (Aula Pawła VI, 26 X 2024), [[w:]] XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja* (Dokument końcowy, 26 X 2024), Poznań 2024, s. 144-149.
- Franciszek, *Kościół jest kobietą i matką* (Homilia w Domu Świętej Marty, 21 VI 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 6, s. 53-54.
- Franciszek, *Kościół, który zaskakuje i wprowadza zamieszanie* (Aniół Pański, 8 VI 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 7, s. 53-54.
- Franciszek, *Kościół uczy braterstwa z innymi* (Homilia w wojskowej bazie lotniczej Ñu Guazú w Asunción, 12 VII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 9, s. 38-40.
- Franciszek, *Maryja kobietą modlitwy* (Audiencja generalna, 18 XI 2020), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020), nr 12, s. 28-30.
- Franciszek, *Matka Boża wnosi do Kościoła atmosferę czułości* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019), nr 1, s. 19-21.
- Franciszek, *Miłosierdzie syntezą Ewangelii* (Aniół Pański, 8 XII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 12, s. 6-7.
- Franciszek, *Misericordiae vultus*. Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia (11 IV 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 5, s. 4-15.
- Franciszek, *My, chrześcijanie, musimy być twórcami rewolucji czułości* (Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w Malmö, 31 X 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016), nr 11, s. 11-12.
- Franciszek, *Największą przeszkodą jest lęk* (Orędzie na XXXIII Światowy Dzień Młodzieży, 11 II 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 3-4, s. 4-7.

- Franciszek, *Nasze życie jest bezpieczne w rękach Boga* (Anioł Pański, 17 IV 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016), nr 5, s. 42-43.
- Franciszek, *Nie można być chrześcijaninem na pewien czas* (Audiencja generalna, 15 V 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016), nr 7, s. 46-48.
- Franciszek, *Nota towarzysząca Ojca Świętego* (24 XI 2024), [w:] XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja (Dokument końcowy, 26 X 2024)*. Poznań 2024, s. 7-11.
- Franciszek, *Ona jest Matką każdej zranionej rodziny* (Wizyta w sanktuarium Matki Bożej Różańcowej w Madhu, 14 I 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 2, s. 13-14.
- Franciszek, *Otwarte oczy i uszy* (Przemówienie do członków Międzynarodowej Komisji Teologicznej, 5 XII 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 1, s. 30-31.
- Franciszek, *Pamięć o Bogu* (Homilia do katechetów, 29 IX 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 11, s. 43-44.
- Franciszek, *Patrzeć sercem* (Homilia w Domu Świętej Marty, 19 IX 2017), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017), nr 10, s. 57-58.
- Franciszek, *Pierwsza Kongregacja Generalna* (Przemówienie w Auli Pawła VI, 2 X 2024), [w:] XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja (Dokument końcowy, 26 X 2024)*, Poznań 2024, s. 135-143.
- Franciszek, *Pojednanie i przebaczenie* (Anioł Pański, 31 V 2020), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020), nr 6, s. 18-19.
- Franciszek, *Pokora przyciąga spojrzenie Boga* (Anioł Pański, 8 XII 2021), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 43 (2022), nr 1, s. 34-35.
- Franciszek, *Pokora ujmuje Boga* (Anioł Pański, 15 VIII 2021), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 42 (2021), nr 8-9, s. 37-38.
- Franciszek, *Potrzeba odwagi, żeby powtórzyć „tak” Maryi* (Przemówienie podczas czuwania z młodzieżą w Metro Park, 26 I 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019), nr 2, s. 26-30.
- Franciszek, *Potrzeby ludzi ubogich* (Anioł Pański, 3 VIII 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 8-9, s. 56-57.
- Franciszek, *Przed żłóbkiem odkrywamy, że jesteśmy miłowani* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 1, s. 18-19.
- Franciszek, *Przybyliśmy, aby spotkać spojrzenie Maryi* (Homilia przed sanktuarium Matki Bożej z Bonarii, 22 IX 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 11, s. 23-24.
- Franciszek, *Rewolucja czułości* (Homilia w sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia w El Cobre, 22 IX 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 10, s. 24-25.

- Franciszek, *Rewolucyjna modlitwa Maryi* (Orędzie na 32. Światowy Dzień Młodzieży 2017 roku), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017), nr 3-4, s. 4-8.
- Franciszek, *Ruch i zdumienie* (Anioł Pański, 2 II 2020), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020), nr 2-3, s. 32-33.
- Franciszek, *Sekret żydowskiej dziewczyny* (Audiencja generalna, 23 XI 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 12, s. 37-38.
- Franciszek, *Służba oznacza, że czyni się wolę innych* (Przemówienie do młodych księży i seminarzystów studiujących w papieskich kolegiach i uczelniach Rzymu, 12 V 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 7, s. 29-34.
- Franciszek, *Stajecie się mistrzami i twórcami kultury spotkania* (Przemówienie podczas spotkania powitalnego z uczestnikami XXXIV Światowego Dnia Młodzieży na Campo Santa María la Antigua, 24 I 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019), nr 2, s. 17-20.
- Franciszek, „Synodalność” konstytutywnym wymiarem Kościoła (Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów, 17 X 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 11, s. 5-8.
- Franciszek, *Synteza historii Bożego miłosierdzia* (Rozważanie podczas czuwania z okazji Jubileuszu Maryjnego, 8 X 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016), nr 10, s. 4-5.
- Franciszek, Świat bez matek nie ma przyszłości (Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego *Marianum*, 24 X 2020), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 41 (2020), nr 11, s. 26-27.
- Franciszek, *Tak jak rower* (Homilia w Domu Świętej Marty, 24 IV 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 5, s. 59-60.
- Franciszek, *Tam gdzie jest matka, jest zawsze smak domu* (Homilia na liturgiczne wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Guadalupe, 12 XII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017), nr 1, s. 23-25.
- Franciszek, *Trzeba odwagi, aby iść od prąd* (Homilia na święto Ofiarowania Pańskiego, 2 II 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 2, s. 45-46.
- Franciszek, *Trzeba przezwyciężyć lęk* (Przemówienie podczas spotkania z władzami Rzeczypospolitej Polski na Wawelu, 27 VII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 37 (2016), nr 7-8, s. 4-6.
- Franciszek, *Trzeba przyjąć z miłością drugiego człowieka* (Homilia przed sanktuarium maryjnym w Agłonie, 24 IX 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 10, s. 31-32.
- Franciszek, *Umacniajcie kulturę spotkania* (Homilia w bukaresztańskiej katedrze pw. św. Józefa, 31 V 2019), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 40 (2019), nr 7-8, s. 22-23.
- Franciszek, *Uprzedzająca miłość Boga do nas* (Audiencja generalna, 18 VI 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 7, s. 50.

- Franciszek, *Uśmiech Boga pośród sprzeczności świata* (Orędzie na XXII Światowy Dzień Chorego 2014 roku, 6 XII 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014), nr 1, s. 11.
- Franciszek, *W domu Maryi* (Homilia w sanktuarium maryjnym w Aparecidzie, 24 VII 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 10, s. 13-15.
- Franciszek, *W 2016 r. Światowy Dzień Młodzieży odbędzie się w Krakowie* (Anioł Pański, 28 VII 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2013), nr 8-9, s. 19.
- Franciszek, *Wiara Maryi rozwiązuje „węzeł” grzechu* (Katecheza podczas spotkania modlitewnego na placu św. Piotra, 12 X 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 34 (2014) nr 12, s. 4-5.
- Franciszek, *Wielkie bogactwo społeczne* (Homilia w parku Los Samanes w Guayaquil, 6 VII 2015), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015) nr 7-8, s. 6-8.
- Franciszek, *Wielkie „tak”* (Anioł Pański, 8 XII 2016), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 38 (2017) nr 1, s. 52-53.
- Franciszek, *Wobec godności osoby wszystko inne jest drugorzędne* (Homilia na dawnym stadionie miejskim w Campobasso, 5 VII 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 35 (2014) nr 7, s. 36-37.
- Franciszek, *Wszystko może ten, kto ufa Bogu* (Anioł Pański, 8 XII 2018), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 39 (2018), nr 12, s. 26-27.
- Franciszek, *Zbawienia nie można kupić* (Anioł Pański, 8 XII 2014), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 36 (2015), nr 1, s. 58-59.
- Franciszek, *Zranienie kobiety to znieważenie Boga* (Homilia na uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, 1 I 2022), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 43 (2022) nr 1, s. 29-31.
- Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte. Na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000* (6 I 2001), Poznań 2001.
- Kasper W., *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości. Korzenie teologiczne i duszpasterskie*, tłum. K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Kudasiewicz J., *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991.
- Laurentin R., *Matka Pana. Krótki traktat teologii maryjnej. Wydanie integralne*, Warszawa 1989.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodalność w życiu i misji Kościoła*, tłum. A. Sejbuk, Kraków 2021.
- Moricová J., *Panna Mária ako vzor teologálnych čnosti podl'a učenia pápeža Františka*, [w:] *Teologálne čnosti z interdisciplinárneho pohľadu. Zborník príspevkov z interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie*, red. M. Lichner, Trnava 2018, s. 285-299.
- Paweł VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus. O rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego* (2 II 1974), [w:] *Matka Odkupiciela Matką Kościoła*, Warszawa 1990, s. 243-279.

- Pawlina K., *Eklezjologia papieża Franciszka*, „Studia Bobolanum” 2014, nr 1, s. 13-20.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21 XI 1964).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum* (18 XI 1965).
- Spadaro A., *Serce wielkie i otwarte na Boga. Rozmowa z papieżem Franciszkiem. Z objaśnieniami i komentarzami jezuitów*, tłum. Z. Kasprzyk, Kraków 2013.
- XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia, uczestnictwo, misja* (Dokument końcowy, 26 X 2024), Poznań 2024.
- Wojtczak A., *Czułe oblicze Matki. Przewodnie motywy mariologii papieża Franciszka*, Poznań 2019.
- Wojtczak A., *Maryja w służbie chrześcijańskiego humanizmu. Projekt papieża Franciszka*, Poznań 2022.
- Wojtczak A., *Maryjny tytuł „Królowa misji” w interpretacji papieża Franciszka*, „Annales Missiologici Posnanienses” 29 (2024), s. 7-28.